

Samarbetssamtal

Kartläggning av föräldrars och
samtalsledares erfarenheter

Denna publikation skyddas av upphovsrättslagen. Vid citat ska källan uppges. För att återge bilder, fotografier och illustrationer krävs upphovsmannens tillstånd.

Publikationen finns som pdf på Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöds webbplats.

ISBN	Läggs in i större rapporter som ska vara maximalt sökbara.
Artikelnummer	Har de flesta rapporter. Du får artikelnumret av produktionsledaren.
Omslag	Om formgivet omslag
Foto	Om det finns foton i rapporten
Sättning	Om sättning gjorts externt
Tryck	Tryckeri, ort, månad årtal, alt. om den publicerats på webbplatsen

Förord

Socialstyrelsen har fått regeringens uppdrag att kartlägga föräldrars och samtalsledarens erfarenheter och upplevelser av samarbetsamtal. Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd, MFoF övertog uppdraget vid verksamhetsövergången den 1 september 2015.

Samarbetsamtal är strukturerade samtal under sakkunnig ledning med föräldrar som är oeniga om hur de ska lösa frågor om barnets vårdnad, boende, umgänge och försörjning. Samtalen kan ske i samband med eller efter en separation men också med föräldrar som aldrig levt tillsammans. Syftet med samarbetsamtalen är att föräldrar ska kunna samarbeta bättre och få stöd och hjälp för att utifrån barnets behov och eventuella önskemål nå en överenskommelse. Samtalen ska också bidra till att föräldrarna löser frågor om vårdnad, boende, umgänge och försörjning utanför domstol.

Gunilla Cederström, MFoF har sammanställt rapporten. I projektgruppen ingick även Claes Falck, Solveig Freby, Rose-Marie Nylander, och Robert Linder, Socialstyrelsen. Forskare Malin Bergström har bistått med metod- och vetenskapligt stöd.

I rapporten lämnas förslag till åtgärder för att förstärka möjligheten för fler föräldrar att genom kompetent stöd nå samförståndslösningar.

Kristina Svartz
Generaldirektör

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning	7
Inledning	9
Uppdraget	9
Metod och genomförande	9
Samarbetssamtalens utveckling	11
Bakgrund	12
Samarbetssamtal med barnet i fokus	19
Vad är samarbetssamtal?	19
Skäl för återhållsamhet	19
En förälders ovilja att delta i samarbetssamtal	20
Samarbetssamtal så snart som möjligt	20
Vilken kompetens behöver en samarbetssamtalsledare?	20
Metod och ram för samarbetssamtalen	21
Barnets bästa	22
Barnets rätt att komma till tals	22
Överenskommelse	24
Uppföljningssamtal	24
Resultat från kartläggningen	25
Kommunernas erfarenheter	25
Samtalsledarnas erfarenheter av samarbetssamtalen	28
Föräldrarnas erfarenheter och upplevda kvalitet av samarbetssamtal	30
Har domstolsprocesser kunnat undvikas?	32
Avslutande diskussion och förslag till åtgärd	35
Ökad samverkan mellan kommunerna förbättrar kvaliteten	36
Många samtalsledare saknar relevant vidareutbildning	37
Handböcker och allmänna råd används, men följs inte alltid	38
Barn behöver bli mer delaktiga	39
Uppföljningar behöver göras i högre utsträckning	40
Domstolsprocesser har kunnat undvikas med samarbetssamtal?	41
Förslag till åtgärder	41
Bilaga 1: Nationell kartläggning Enkät till kommunerna	45
Bilaga 2: Fördjupningsdel Enkät till samarbetssamtalsledare	61
Bilaga 3: Fördjupningsdel Enkät till föräldrarna	69
Bilaga 4: Har domstolsprocesser kunnat undvikas? Enkät till samarbetssamtalsledarna	77
Bilaga 5: Inspektionen för vård och omsorg, IVO	79

Bilaga 6: Av Socialstyrelsen publicerade rapporter som berör samarbetssamtal	81
Referenser	85

Sammanfattning

Varje år berörs nästan 50 000 barn av föräldrars separation. De flesta föräldrar kan samarbeta efter en separation och hittar tillsammans lösningar som rör barnets vårdnad, boende, umgänge och försörjning. Ibland kan föräldrar och barn behöva stöd och hjälp för att komma fram till vad som är bäst för barnet. Under år 2014 deltog över 21 000 barns föräldrar i de samarbetsamtal som kommunernas socialtjänst erbjuder.

Socialstyrelsen och Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd, MFoF, har på uppdrag av regeringen kartlagt föräldrars och samtalsledares erfarenheter av dessa samtal. Kartläggningen har genomförts genom en enkät till samtliga kommuner i landet. I enkäten har ställts frågor om organisationsform, samtalsledarnas utbildning och erfarenhet, arbetssätt och metoder, barns delaktighet, uppföljning och samtalsledarnas uppfattning om resultatet av samarbetsamtalen. En fördjupad studie har gjorts där samtalsledare och föräldrar har fått svara på frågor om samarbetsamtalen. Olika referensgrupper har deltagit i arbetet med kartläggningen.

MFoF konstaterar

- att samarbetsamtal hjälper en stor grupp föräldrar att nå samförstånds lösningar och att domstolsprocesser undviks samtidigt som många föräldrar ser ett behov av ytterligare stöd både för sig och barnet,
- att många föräldrar var oroliga och i psykisk obalans före samarbetsamtalen och att även en del barn var det,
- att samarbetsförmågan ökar och konfliktnivån oftast sjunker efter samarbetsamtalen,
- att flertalet föräldrar skulle rekommendera samarbetsamtal till någon annan,
- att organisationsformen har betydelse för kommunernas möjlighet att erbjuda erfarna och välutbildade samtalsledare,
- att flertalet samtalsledare har socionom- eller annan högskoleutbildning men mindre än hälften har en längre vidareutbildning och nästan hälften saknar utbildning för att arbeta med samarbetsamtal,
- att ett stort antal samarbetsamtalsledare saknar utbildning i kris- och konflikthantering, barns behov och metoder för att samtala med barn,
- att en fjärdedel av kommunerna sällan gör någon inventering för att ta reda på om det är lämpligt med samarbetsamtal,
- att samtalsledarna i flertalet kommuner inte använder specifika modeller, metoder, verktyg eller bedömningsinstrument under samtalen,
- att barn sällan kommer till tals i samband med samarbetsamtal,
- att målet och effekten av samtalen sällan följs upp.

MFoF har mot denna bakgrund för avsikt att ta fram ett kunskapsbaserat och i den mån det är möjligt evidensbaserat utbildningsmaterial som alla samtalsledare bör genomgå innan de självständigt leder samarbetsamtal. Materialet

ska även innehålla metoder och modeller för att samtala med de barn som samtalen rör.

MFoF anser också att kunskaperna om effekterna av samarbetsamtal på nationell nivå behöver utvecklas. Det kan ske genom utveckling av den familjerättsliga statistiken men också genom att ett instrument/enkät för uppföljning tas fram. Syftet är att uppgifterna under en period och sammanställs på nationell nivå.

Inledning

Uppdraget

Socialstyrelsen har i regleringsbrev för budgetåret 2014 (2014/8929/SAM [delvis]) fått regeringens uppdrag

- att kartlägga föräldrars erfarenheter och upplevda kvalitet av deltagande i samarbetsamtal och hur samtalen har initierats,
- att kartlägga vilken utbildning samtalsledarna har och deras upplevelser av samarbetsamtalen och dess preventiva verkan, samt om någon, och i så fall, vilken samtalsmetodik eller metod som har tillämpats vid samtalen.

Vidare har Socialstyrelsen fått i uppdrag

- att analysera och kartlägga effekter av samarbetsamtal avseende träffsäkerhet, dvs. om samtalen har lett till att domstolsprocesser har kunnat undvikas, och om de deltagande föräldrarna upplever att samarbetsamtalen har bidragit till att de kommer överens.

Socialstyrelsen ska utifrån kartläggningen överväga om åtgärder behöver vidtas och vid behov lämna förslag till sådana åtgärder.

Genom verksamhetsövergång har uppdraget den 1 september 2015 flyttats över till Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd, MFoF. Uppdraget ska redovisas senast den 1 juni 2016.

Metod och genomförande

Kartläggningen

Kartläggningen har genomförts genom en enkät till samtliga kommuner i landet. I enkäten har ställts frågor om organisationsform, samtalsledarnas utbildning och erfarenhet, arbetssätt och metoder, barns delaktighet, uppföljning och samtalsledarnas uppfattning om resultatet av samarbetsamtalen. Svarefrekvensen var 91 procent.¹

Den fördjupade kartläggningen

En fördjupad undersökning har gjorts i 18 kommuner och stadsdelar. Kommunerna har ingått i referensgruppen som kom från olika delar av landet och innehöll personer från både stora och små kommuner. I undersökningen har samtalsledare² och föräldrar³ under perioden mars – april 2015 efter en avslutad samtalsserie fått svara på ett antal frågor med anknytning till samarbetsamtalen. Frågorna har handlat om hur samtalen initierats, fa-

---

¹ Se bilaga 1

² Se bilaga 2

³ Se bilaga 3

miljernas struktur och sammansättning, barnets boende samt barnets kontakt med den andre föräldern, om stödbehov och tidigare kontakter med socialtjänsten och om samtalen och dess genomförande. Frågor har också ställts om samtalsledarnas kompetens, resultatet av samtalen och om konfliktnivå och samarbete mellan föräldrarna före och efter samtalen. Totalt genomförde 38 samtalsledare 81 avslutningssamtal där båda föräldrarna lämnat samtycke till att delta i kartläggningen.

Fem månader efter avslutade samtal, den 1 september 2015, fick samarbetsamtalsledarna besvara ytterligare en enkät. Syftet med enkäten var att ta reda på i hur många ärenden domstolsprocessen fortsatt eller initierats efter samarbetsamtalen.⁴

Referensgrupp och projektgrupp

En referensgrupp med erfarna familjerättssociologer från olika delar av landet och med erfarenhet från såväl stora som små kommuner har deltagit i arbetet. Ytterligare en referensgrupp bestod av små kommuner som under 2013 hade färre än 10 samarbetsamtal per år. Även fokusgrupper med forskare och andra personer som har kunskaper om samarbetsamtal och vårdnads-, boende- och umgängesproblematik har deltagit i arbetet.

En projektgrupp med frågekonstruktör, statistiker, forskare, utredare och jurist har varit knuten till projektet.

Tillsynsrapporter

Inspektionen för vård och omsorg, IVO utövar tillsyn över socialtjänstens verksamhet och rapporterar årligen om tillsynen. Myndigheten har tagit del av IVO:s tillsynsrapporter för åren 2013, 2014 och 2015.

Familjerätten och samarbetsamtalen berörs inte i dessa rapporter men däremot i ett regeringsuppdrag om Våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld - Slutrapport från en nationell tillsyn 2012–2013.

Avgränsning

Samtliga kommuner som deltagit i en av referensgrupperna har också deltagit i den fördjupade kartläggningen. I urvalet ingår såväl stora som mellanstora och små kommuner. De mindre kommunerna i kartläggningen har en gemensam familjerätt. Kommunerna är utspridda i landet från norr till söder. En av kommunerna i fördjupningsstudien har som utgångspunkt att ha samtal med alla barn som berörs av samarbetsamtal. Urvalet är således inte slumpmässigt och statistiskt representativt.

De samtalsledare som har deltagit i fördjupningsstudien har i något högre omfattning socionomutbildning och vidareutbildning jämfört med samtalsledare i övriga landet.

I uppdraget har inte ingått att ta reda på barnets inställning till föräldrarnas överenskommelser.

---

⁴ Se bilaga 4

Samarbetssamtalens utveckling

I Sverige finns ungefär 1,9 miljoner barn i åldern 0-17 år. Ungefär 25 procent av dessa bor inte tillsammans med båda sina föräldrar och 5 procent av barnen har aldrig någonsin gjort det.⁵

Varje år berörs nästan 50 000 barn av föräldrars separation. Vanligast är att föräldrarna även efter en separation har fortsatt gemensam vårdnad om barnen.⁶ Nästan 40 procent av alla barn bor idag växelvis hos föräldrarna.⁷ De flesta föräldrar kan samarbeta efter en separation och hittar tillsammans lösningar som rör barnets vårdnad, boende och försörjning. Ibland kan föräldrar och barn behöva familjerättens stöd och hjälp för att komma fram till vad som är barnets behov och vilken lösning som är bäst för barnet.

Under år 2014 hade 21 300 barn föräldrar som deltagit i kommunernas samarbetsamtal. Nedan framgår hur antalet barn som berörts av föräldrars samarbetsamtal under de senaste fem åren varierat.⁸ Antal barn som berörs av föräldrars samarbetsamtal har ökat under den senaste femårsperioden.

Tabell 1 Antal barn 0-17 år vars föräldrar deltagit i samarbetsamtal år 2010-2014. Avrundade tal

År	Antal berörda barn	Antal berörda per 10 000 barn
2010	19 400	101
2011	18 900	99
2012	19 400	101
2013	19 600	101
2014	21 300	107

Källa: Sveriges officiella statistik. Familjerätt år 2010-2014: Socialstyrelsen.

Under 2014 var drygt 6 900 barn och ungdomar aktuella för utredning om vårdnad, boende och umgänge enligt 6 kap. 19 § FB. Samma år inhämtade domstolen upplysningar från socialnämnden för 10 900 barn enligt 6 kap. 20 § FB.⁹ Antalet upplysningar har under den senaste femårsperioden ökat från 9 000 barn och antalet utredningar har under samma period minskat med över 200.¹⁰

⁵ Barn och familjestatistik 2014. Statistiska centralbyrån, SCB 2015

⁶ a.a.

⁷ Fortsatt föräldrar – om ansvar, ekonomi och föräldrans ansvar för barnets skull, (SOU 2011:51)

⁸ Sveriges officiella statistik. Familjerätt år 2014. Stockholm: Socialstyrelsen; Socialtjänst, 2015

⁹ a.a.

¹⁰ Sveriges officiella statistik. Familjerätt år 2010-2014: Socialstyrelsen

Bakgrund

Konfliktbearbetning i stället för utredning

Under 1970-talet kom forskning som uppmärksammade vilka risker barn utsattes för vid skilsmässa och separation mellan föräldrar. Forskarna såg att många barn kände skuld till föräldrarnas separation och att de kunde behöva hjälp att bearbeta sina känslor. Föräldrarna behövde också hjälp och stöd för att bearbeta den kris de hamnat i vid separationen.

Dåligt bearbetade kriser i samband med skilsmässor och separationer kunde få svåra följder både för barn och föräldrar. En process i domstolen med en vårdnadsutredning som följd hjälpte många gånger inte föräldrarna i deras fortsatta föräldraskap utan kunde tvärtom förstärka deras konflikt och försvåra sorgearbetet vilket påverkade barnet negativt. Även andra skäl för att undvika vårdnadsutredningar lyftes fram. Olika metoder prövades i kommunerna för att genom samtal antingen innan eller i samband med en domstolsprocess hjälpa föräldrar att nå samförståndslösningar. De samtal som då ägde rum kom att kallas samarbetssamtal.

Tillkomst och utveckling

1970-talet

Under 1970-talet startades i flera kommuner olika försök att genom samarbetssamtal hjälpa föräldrar som separerat att komma överens i frågor om det fortsatta föräldraansvaret. Dessa försök hade i många fall inspirerats av det forskningsarbete¹¹ som bedrevs vid Stockholms Universitet och där resultatet visade att cirka två tredjedelar av de föräldrar som från början tvistat om barnen genom denna konfliktbearbetning kunde komma fram till en samförståndslösning.

1980-talet

Obligatoriska samarbetssamtal?

I delbetänkandet om barnets rätt, Barnets rätt 2 - Om föräldraansvar m.m. (SOU 1979:63), diskuterades om det skulle bli obligatoriskt för kommunerna att tillhandahålla samarbetssamtal. Utredningen föreslog att det skulle bli obligatoriskt med samarbetssamtal när ett ärende aktualiserats i domstol men att kommunerna i andra fall endast skulle rekommenderas att erbjuda samarbetssamtal till föräldrarna.¹²

---

¹¹ Skilsmässa, sorg och förlustelser – kristerapi som alternativ till vårdnadsutredningar. BIG-rapport nr 31. Doktorsavhandling. Stockholm: Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet; 1977. Att skiljas och tvista om barnen. En intervju och litteraturstudie om vårdnadsfall. Stockholm: Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet; 1976.

¹² Barnets rätt 2. Om föräldraansvar m.m. (SOU 1979:63) s. 95-96

Målinriktade och planerade samtal

Utredningen ansåg att det var viktigt att samarbetsamtalen var planerade och målinriktade. En modell för samtalen som innebar bearbetning av själva separationen, strukturering av gemensamma framtida handlingsplaner och belysning av parternas samarbetsvårigheter lyftes fram.¹³

Samtalsledarnas kompetens

Utredningen ansåg också att det måste ställas stora krav på kompetensen hos den personal som skulle arbeta med samarbetsamtal. Vidare ansåg man att det behövdes tillgång till samtalsledare med stor kunnighet om barn och vuxna såväl i fråga om deras individuella utveckling som i fråga om relationer mellan människor. Samtalsledarna bedömdes behöva såväl utbildning som handledning i dessa frågor. Ett minimikrav utöver socionom- eller psykologutbildning ansågs vara att åtminstone en av samtalsledarna hade genomgått fortbildning i socialt behandlingsarbete eller annan jämförbar utbildning. Utbildning i kriteori och krisbearbetning samt barns behov ansågs också viktigt.¹⁴

Samarbetsamtal i tidigt skede

Även regeringen menade att det var bäst för barnen om föräldrar i samförstånd löste de motsättningar som fanns när det gällde vårdnad och umgänge, så att inte dessa frågor blev föremål för en utdragen process. Samarbetsamtal bedömdes vara ett viktigt medel för att så tidigt som möjligt lösa de konflikter som kunde finnas mellan föräldrar vid en separation. Regeringen ville dock inte ålägga kommunerna en skyldighet att erbjuda samarbetsamtal men såg det som en fördel att denna stöd- och hjälpverksamhet fortlöpande kunde vidgas allteftersom tillgången på utbildad personal och handledare ökade.¹⁵

Barnets delaktighet

När det gäller barnens roll i samarbetsamtalen såg regeringen i första hand samarbetsamtalen som ett instrument för föräldrarna att gemensamt och i samråd själva besluta om vårdnad och umgänge med barnet. Barnets behov av att tala med någon utomstående bedömdes i första hand bäst tillgodoses på annat sätt, exempelvis genom anlitan av barnpsykologisk expertis. Samtalsledarens uppgift ansågs vara att bevaka att barnet fick vara med och påverka sin situation, i den mån barnet uppnått tillräcklig ålder och mognad. Samtalsledaren bedömdes då behöva träffa barnet både enskilt och tillsammans med föräldrarna för att diskutera den rådande situationen.¹⁶

---

¹³ SOU 1979:63 s. 98

¹⁴ SOU 1979:63 s. 96-97

¹⁵ Regeringens proposition 1981/82:168 Vårdnad och umgänge m.m. s. 47-48

¹⁶ Prop. 1981/81:168 s. 49

Socialstyrelsens kartläggning - Flertalet kommuner erbjöd redan samarbetsamtal

I en enkät som Socialstyrelsen genomförde 1987 svarade 217 av landets 284 kommuner att samarbetsamtal förekom i kommunen. I de fall då samtalen påbörjades innan ett domstolsförfarande kunde 80 procent av föräldrarna enas och en rättslig tvist undvikas. När samarbetsamtalen genomfördes efter att en domstolsprocess inletts kunde 56 procent av föräldrarna enas.¹⁷

1990-talet

En nära och god relation till föräldrarna

I början på 1990-talet konstaterade regeringen att det råder en stor enighet inom beteendevetenskapen om att det för ett barns utveckling är viktigt att barnet har en nära och god relation till båda föräldrarna även om dessa är i konflikt med varandra.¹⁸

Ett gemensamt föräldraansvar bör främjas

Regeringen ansåg att utgångspunkten bör vara att regelsystemet ska ha ett sådant innehåll att det så långt som möjligt främjar ett gemensamt föräldraansvar. Regelsystemet bedömdes därför behöva utformas så att det i så stor utsträckning som möjligt banar väg för samförståndslösningar.¹⁹

Obligatoriskt erbjuda samarbetsamtal

I socialtjänstlagen (2001:453), SoL infördes den 1 mars 1991 en bestämmelse som innebar att kommunerna skulle sörja för att föräldrar kunde erbjudas samtal under sakkunnig ledning i syfte att nå enighet i frågor om vårdnad och umgänge. I föräldrabalken, FB infördes samtidigt en möjlighet för rätten att besluta om samarbetsamtal när en process om vårdnad och umgänge inletts.²⁰

Syftet med samarbetsamtalen var att föräldrarna skulle få hjälp att bearbeta sina konflikter och i samförstånd söka lösningar för framtiden. Målet var att föräldrarna skulle enas. Även om detta syfte inte kunde uppnås bedömdes föräldrarna kunna få större förståelse för varandras synpunkter och lära sig hantera sina konflikter på ett sätt som så lite som möjligt går ut över barnen.²¹ Föräldrarnas behov av bearbetning av själva separationen lyftes inte längre fram som en del av samarbetsamtalen.

---

¹⁷ Samarbetsamtal vid vårdnads- och umgängestvister, Socialstyrelsen redovisar 1988:7.

¹⁸ Regeringens proposition 1990/91:8 Vårdnad och umgänge s. 25.

¹⁹ Prop. 1990/91:8 s. 26.

²⁰ 12 a § SoL (numer 5 kap. 3 § SoL) och 6 kap. 18 § FB.

²¹ Prop. 1990/91:8 s. 27.

Socialstyrelsens utvärderingar

Socialstyrelsen gjorde på uppdrag av och i samråd med Vårdnadstvistutredningen²² två utvärderingar av kommunernas arbete med samarbetsamtal.

En bra insats men ökad tillgänglighet och kvalitet behövs

Utvärderingen visade bl.a. att samarbetsamtal var en bra insats i det korta perspektivet. Däremot gick det inte att dra några säkra slutsatser om det var en bra metod för att förhindra vårdnadskonflikter på lång sikt.²³ Vårdnadstvistutredningen gjorde också intervjuer med domare, advokater och handläggare av samarbetsamtal vid socialförvaltningar.²⁴ Undersökningarna visade att samarbetsamtal var ett bra instrument för att lösa vårdnadskonflikter. Utvärderingen visade också att åtgärden var förebyggande och nyttjades av många föräldrar i samband med en tvist om vårdnad och umgänge. Samtalen hade lett till att föräldrar i allt större utsträckning kom överens. Ju tidigare samtalen kom tillstånd desto större var föräldrarnas möjligheter att nå en överenskommelse. Samarbetsamtalen var samhällsekonomiskt lönsamma. För att tillgängligheten och samarbetsamtalens kvalitet skulle öka behövde vissa åtgärder vidtas, bl.a. informationsåtgärder och metodutveckling.²⁵

Tvång att delta i samarbetsamtal övervägs

Frågan om att, liksom i Norge, göra samarbetsamtalen obligatoriska övervägdes också. Eftersom det inte alltid kan anses lämpligt med samarbetsamtal bedömde utredaren att det i så fall skulle krävas en rad undantagsbestämmelser. Ett annat skäl för att inte införa ett obligatorium var att kommunernas resurser skulle behöva ökas i en omfattning som var svår att överblicka.²⁶ Utredningen föreslog att en erinran om samarbetsamtal skulle göras i föräldrabalken. Syftet var främst en uppmaning till advokater och övriga juridiska biträden att inte väcka talan i dessa frågor innan föräldrarna gjort försök att nå samförståndslösningar.²⁷

Kompetens, metodutveckling och barns delaktighet lyfts fram – inga lagändringar

I regeringens proposition 1997/98:7 Vårdnad, boende och umgänge, lyftes vikten av att utveckla metoder för samarbetsamtal fram samt hur barnen skulle informeras och få möjlighet att komma till tals inom ramen för samarbetsamtalen. Några lagändringar ansågs inte nödvändiga när det gällde tillgänglighet, kompetens och kvalitet. Regeringen ansåg det viktigt att väntetiderna var korta, att samtalsledarna hade den särskilda kompetens som

²² Vårdnad, boende umgänge. Vårdnadstvistutredningen (SOU 1995:79)

²³ En utvärdering av samarbetsamtal 1993, Socialstyrelsen.

²⁴ Vårdnad, boende umgänge. Vårdnadstvistutredningen (SOU 1995:79) s. 247-252

²⁵ En utvärdering av samarbetsamtal 1993, Socialstyrelsen och Samarbetsamtal ur ett samhällsekonomiskt perspektiv 1995, Socialstyrelsen.

²⁶ Vårdnad, boende umgänge. Vårdnadstvistutredningen (SOU 1995:79) s. 56

²⁷ Vårdnad, boende umgänge. Vårdnadstvistutredningen (SOU 1995:79) s. 66-68

krävs i dessa ärenden samt att samtalsledarna fick möjlighet att praktisera samarbetsamtal med en viss regelbundenhet. Om underlaget i kommunen inte var tillräckligt för detta föreslogs flera kommuner samarbeta i frågan.²⁸

2000-talet

Barns delaktighet lyfts fram – inga lagändringar föreslås

2002 års vårdnadskommitté diskuterade barnets delaktighet i samarbetsamtalen och föreslog att huvudregeln skulle vara att samtal med barnet sker någon eller några gånger under det att föräldrarna genomgår samarbetsamtal. Endast om det bedömdes olämpligt att barnsamtal ägde rum skulle det komma i fråga att inte hålla sådana. Någon ändring i lagstiftningen föreslogs inte utan ansvaret för att bedöma om samtal med barnet skulle ske lades på samtalsledaren. Det förändrade förhållningssättet bedömdes Socialstyrelsen kunna reglera genom allmänna råd.²⁹

Samtalen ansågs ge barnet en möjlighet att berätta hur det känner sig när föräldrarna är i konflikt. Barnsamtalen gav också socialtjänsten möjlighet att fånga upp ett barn som mår dåligt. Barnet skulle inte behöva känna sig pressat och ansvaret för föräldrarnas överenskommelse skulle inte läggas på barnet. Barnet ansågs dock behöva få en möjlighet att komma till tals och få information om vad olika alternativ kan innebära.³⁰

Samarbetsamtal i tidigt skede och uppföljning av resultatet

För att underlätta för föräldrarna ansågs det nödvändigt att socialtjänsten var aktiv och att föräldrarna så snart som möjligt erbjöds samarbetsamtal. Uppföljningssamtal skulle alltid erbjudas om det inte bedömdes olämpligt eller obehövligt. Det bedömdes också angeläget att föräldrarna uppmärksammades på möjligheten att sluta tidsbegränsade avtal.³¹

Ytterligare lagreglering om barns delaktighet ansågs inte nödvändig

Regeringens utgångspunkt var att hänsyn ska tas till barnets vilja inte enbart vid domstolars bedömning utan även generellt vid nämndens hantering av frågor om vårdnad, boende och umgänge även om någon uttrycklig reglering inte finns. Någon ytterligare lagreglering bedömdes inte behövas. Däremot ansågs behovet av utbildning och annat stöd till dem som handlägger dessa frågor viktigt.³²

²⁸ Regeringens proposition 1997/98:7 Vårdnad, boende och umgänge s.39-45

²⁹ Vårdnad – Boende – Umgänge. Barnets bästa, föräldrars ansvar. Del A och B. Betänkande av 2002 års vårdnads-kommitté (SOU 2005:43) s. 215-217, 225-235 och 555-577

³⁰ a.a.

³¹ a.a.

³² Regeringens proposition 2005/06:99 Nya vårdnadsregler s. 47-48

Skyldighet för domstolen att verka för samförståndslösningar

Regeringen föreslog att en generell skyldighet skulle införas i domstolen att, om det är lämpligt, verka för samförståndslösningar. Domstolen föreslogs också kunna uppdra åt en medlare att försöka få föräldrarna att nå en samförståndslösning.

Medlare bör utses framför allt i situationer där samarbetsamtal har förekommit – antingen före rättegången eller efter beslut av domstolen – men föräldrarna trots detta inte lyckats nå en överenskommelse.³³

2010-talet

En särskild utredare har fått i uppdrag att utvärdera 2006 års vårdnadsreform³⁴. Utredaren ska följa upp och undersöka hur reglerna har fungerat i praktiken och om syftet med reformen att stärka barnrättsperspektivet har uppnåtts. Ett annat viktigt syfte med 2006 års vårdnadsreform var att underlätta för föräldrar att komma överens i frågor om vårdnad, boende och umgänge.

I utredarens uppdrag ingår bl.a. att kartlägga och analysera orsakerna till ökningen av antalet vårdnadsfall. I uppdraget ingår också att bl.a. ta ställning till hur föräldrars möjligheter att nå en samförståndslösning i mål om vårdnad, boende och umgänge kan utvecklas och förbättras och hur barnets rätt att komma till tals kan stärkas.³⁵

Samförståndslösningar

Utredaren ska kartlägga och analysera hur domstolarna arbetar för att nå samförståndslösningar i mål om vårdnad, boende och umgänge, ta ställning till hur medlingsförfarandet kan utvecklas och förbättras, ta ställning till om det finns andra sätt att ytterligare stärka föräldrars möjligheter att nå samförståndslösningar inför och under en domstolsprocess och ta ställning till om det ska införas en lagstadgad skyldighet för föräldrar att delta i samarbetsamtal eller medling innan en domstolsprocess inleds.³⁶

Barns rätt att komma till tals

Utredningen ska också ta ställning till hur barnets rätt att komma till tals kan stärkas, och ta ställning till hur barnets rätt att få del av relevant information i frågor om vårdnad, boende och umgänge kan förbättras.³⁷

Utredningen har antagit namnet 2014 års vårdnadsutredning och ska redovisa uppdraget senast den 16 december 2016.³⁸

---

³³ Prop. 2005/06:99 s. 62-64.

³⁴ En utvärdering av 2006-års vårdnadsreform, dir 2014:84

³⁵ En utvärdering av 2006-års vårdnadsreform, dir 2014:84 s. 1-2

³⁶ En utvärdering av 2006-års vårdnadsreform, dir 2014:84 s. 6-8

³⁷ En utvärdering av 2006-års vårdnadsreform, dir 2014:84 s. 8-10

³⁸ Tilläggsdirektiv till 2014 års vårdnadsutredning (Ju 2014:14), Dir. 2016:13.

Samarbetssamtal med barnet i fokus

Vad är samarbetssamtal?

Kommunen har skyldighet att se till att föräldrar som behöver samarbetsamtal erbjuds det. Det framgår av 5 kap. 3 § SoL att föräldrar ska erbjudas samtal under sakkunnig ledning i syfte att nå enighet i frågor om vårdnad, boende och umgänge och sedan 2014 även i frågor som rör barnets försörjning. Syftet med samtalen är att hjälpa föräldrar att träffa överenskommelser kring barnet utifrån barnets behov och eventuella önskemål. Samtalen ska underlätta samförståndslösningar så att föräldrarna kan lösa tvisten utanför domstol. Målet är att föräldrarna dels ska kunna enas i frågor kring barnen, dels förbättra sin förmåga att samarbeta. Barnet ska vara i fokus.

Samarbetssamtalen kan begäras av föräldrarna själva men även domstolen kan uppdra åt socialnämnden eller något annat organ att ordna sådana samtal i barnets intresse, 6 kap. 18 § FB.

Samtalen är kostnadsfria eftersom kommunerna inte bedömts få ta ut avgift av föräldrarna, 8 kap. 3 b § kommunallagen (1991:900) och 8 kap. 1 och 2 §§ SoL.

I Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2012:4) om socialnämndens ansvar för vissa frågor om vårdnad, boende och umgänge ges rekommendationer för bl.a. socialnämndens handläggning avseende kompetens, väntetider, när samtal kan ifrågasättas, ramen för samarbetssamtalen, kontakten med barnet och uppföljning av överenskommelser.

Skäl för återhållsamhet

Domstolens beslut om samarbetsamtal kräver inte samtycke från föräldrarna. Förordnande om samarbetsamtal bör ske så snart det kan antas tjäna något syfte. När föräldrarna väl kommer i kontakt med personer som är erfarna i relationsbehandling av vuxna och har särskilda kunskaper om barn och barns behov finns goda utsikter för att samtalen ska kunna fylla en viktig funktion.³⁹

Det kan ändå finnas skäl för domstolen att i vissa situationer låta bli att besluta om samarbetsamtal. Det kan handla om att det står mer eller mindre klart att en av föräldrarna eller båda inte kommer att infinna sig till samtalen. Ytterligare skäl kan vara att samarbetsamtal redan förekommit men misslyckats och att nya samtal skulle vara utan verkan.⁴⁰ I vissa situationer kan det vara olämpligt med samarbetsamtal. I andra situationer behöver samtalen ske under särskilda former. Det kan exempelvis gälla om

---

³⁹ Prop. 1990/91:8 s.30

⁴⁰ a.a.

den andre föräldern gjort sig skyldig till misshandel eller andra övergrepp,⁴¹ men också i situationer då hot, missbruk, psykisk ohälsa eller andra problem förekommit i familjen.

En förälders ovilja att delta i samarbetssamtal

Varje ärende måste behandlas och bedömas individuellt. Det kan givetvis finnas godtagbara skäl för en förälder att inte vilja delta i samarbetssamtal. Det kan bero på erfarenhet från tidigare försök att nå samförståndslösningar, misshandel, hot eller annat oacceptabelt beteende från den andre förälderns sida. Men det kan också bero på att föräldern sätter sina egna intressen före barnets. Att inte vilja delta i samtal kan då tillsammans med andra faktorer vara något som kan tala emot den föräldern som vårdnadshavare. Den som leder samtalen behöver därför vara lyhörd för parternas individuella erfarenheter. Vid behov kan det vara lämpligt med enskilda samtal med respektive förälder.⁴²

Samarbetssamtal så snart som möjligt

Bestämmelsen om samarbetssamtal i föräldrabalken och socialtjänstlagen markerar att samarbetssamtal i många fall bör vara den första insatsen när föräldrar inte kan komma överens. Men även om en process inletts kan det vara angeläget att föräldrarna får stöd och hjälp att hitta en gemensam lösning för barnet.⁴³

Samtalen bör komma till stånd så snart som möjligt. Ju tidigare samtalen kan äga rum desto större möjlighet är det att föräldrarna ska kunna enas.⁴⁴

Vilken kompetens behöver en samarbetssamtalsledare?

Av 3 kap. 3 § SoL framgår att det ska finnas personal med lämplig utbildning och erfarenhet för utförandet av socialnämndens uppgifter. Av 5 kap. 3 § SoL framgår att samarbetssamtal ska erbjudas under sakkunnig ledning. Av Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2012:4) om socialnämndens ansvar för vissa frågor om vårdnad, boende och umgänge framgår att de rekommendationer som gavs i Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2006:14) om personalens kompetens vid handläggning och uppföljning av ärenden som rör barn och unga bör gälla även för frågor om vårdnad, boende och umgänge. Det innebär att även den som arbetar med samarbetssamtal bör ha socionomexamen med minst ett års yrkeserfarenhet inom socialt arbete för att arbeta med barn och unga.

---

⁴¹ Prop. 1997/98:7 s. 40 och SOSFS 2012:4

⁴² Prop. 1990/91:8 s. 30 och 31 och prop. 1997/98:7 s. 40 och 41

⁴³ Prop. 1997/98:7 s. 44

⁴⁴ a.a.

Dessutom behövs bl.a. kunskaper om lagstiftning inom området, barns utveckling och behov, planering av samtal med såväl föräldrar som barn och kunskaper om uppföljning och utvärdering.

Den personal som arbetar med handläggning och uppföljning av ärenden som avser barn och unga bör vidare ha ett professionellt förhållningssätt för att kunna tillämpa ett barnperspektiv, säkerställa barnets eller den unges delaktighet och inflytande, bemöta människor i utsatta situationer och i kris, hantera motstridiga intressen och konflikter samt göra etiska överväganden och ställningstaganden, Personalen behöver även kunna ta emot och hantera synpunkter, klagomål och förslag och bedöma när annan kompetens än den egna behövs samt vara saklig, opartisk, tydlig, nyanserad, empatisk, lyhörd och visa respekt.

För att självständigt arbeta med samarbetsamtal bör personalen dessutom ha minst ett års yrkeserfarenhet inom områdena vårdnad, boende och umgänge. En samarbetsamtalsledare bör också ha kunskaper om lagstiftning och praxis inom det familjerättsliga området, kriser och konflikter som kan förekomma i samband med separationer och problemen med våld, hot och missbruk samt psykisk ohälsa i familjen.⁴⁵

Metod och ram för samarbetsamtalen

Någon enhetlig metod för samarbetsamtal finns inte. Det är önskvärt att samtalen kan vara flexibla och anpassas till de specifika önskemål och svårigheter som ett enskilt föräldrapar har. Samarbetsamtalen bör ha en tydlig struktur och inriktas på

- hur barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna bäst tillgodoses,
- barnets behov i övrigt,
- framtiden,
- föräldrarnas samarbetsförmåga och
- att en lösning nås.⁴⁶

Samtalsledaren bör vara särskilt uppmärksam på om destruktiva anklagelser förekommer mellan föräldrarna och i så fall sätta stopp för dem. Samtalsledaren bör också ta reda på i vilken utsträckning barnet har bevittnat våld, andra övergrepp eller kränkande behandling och hur barnet har reagerat. Vidare bör samtalsledaren ta reda på om barnet självt har blivit utsatt och om barnet kan behöva stöd. Samtalsledaren kan då informera föräldrarna om vilka möjliga stödåtgärder som finns.⁴⁷

Under samtalet kan samtalsledaren försöka hjälpa föräldrarna att sätta ord på separationskrisen eller den kris de befinner sig i. Föräldrarna kan behöva hjälp att hantera känslor av vanmakt, hjälp att tala med varandra, inte om varandra, och hjälp att se nya valmöjligheter och lösningar. Det är viktigt att samtalsledaren ger båda parter bekräftelse och lyfter fram parternas ansvar och kompetens som föräldrar. Samtalsledaren kan också hjälpa

---

⁴⁵ SOSFS 2012:4

⁴⁶ a.a.

⁴⁷ a.a.

föräldrarna att identifiera och synliggöra deras gemensamma intentioner som föräldrar och se till nätverkets betydelse för barnet. Föräldrarna kan också behöva hjälp att förhandla, att ge och ta samt att se barnets och den andra förälderns perspektiv. Samtalsledaren har också en stödjande roll och möjlighet att hjälpa föräldrarna med konkreta lösningsförslag.⁴⁸

Barnets bästa

Om föräldrarna närmar sig en samförståndslösning som inte är förenlig med barnets bästa, bör samtalsledaren redovisa följderna av förslaget och verka för en lösning som bättre tillgodoser barnets behov.⁴⁹

Om samtalen avslutas, bör föräldrarna informeras om möjligheten till stöd och hjälp i någon annan form, både för sig själva och för barnet. Ett sådant stöd kan vara familjerådgivning, föräldragrupper, familjestödsverksamheter eller barngrupper.⁵⁰

Barnets rätt att komma till tals

FN:s kommitté för barnens rättigheter (Barnrättskommittén) har till uppgift att övervaka hur konventionsstaterna följer artiklarna i barnkonventionen och riktar rekommendationer om bl.a. tillämpningen av barns rätt att komma till tals. Regeringen redogör i Strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige för hur socialtjänst och domstolar ska förverkliga FN:s barnkonvention.⁵¹

Samtal med barnet

Utgångspunkten är att hänsyn ska tas till barnets vilja inte bara vid domstolarnas bedömning utan generellt vid socialnämndens hantering av frågor om vårdnad, boende och umgänge. Även om inte någon uttrycklig reglering finns ifråga om samarbetsamtal mellan föräldrarna, gäller samma princip där. Bedömningen ska göras utifrån barnets eget behov av att få information och att få berätta om sin situation.⁵²

Samarbetsamtalen syftar till att föräldrarna ska bli överens i frågor om vårdnad, boende och umgänge. Det kan mot den bakgrunden vara mindre lämpligt att den som anordnar samarbetsamtalen också har en uttrycklig skyldighet att utreda barnets inställning. En annan sak är att samtalen naturligtvis ändå handlar om hur frågor om vårdnad och umgänge bäst ska anordnas i framtiden.⁵³

---

⁴⁸ Vårdnad, boende och umgänge. Handbok – stöd för rättstillämpning och handläggning inom socialtjänstens familjerätt. Socialstyrelsen; 2012.

⁴⁹ SOSFS 2012:4

⁵⁰ a.a.

⁵¹ Regeringens proposition 2009/10:232 Strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige

⁵² Prop. 2005/06:99 s. 47-48

⁵³ Regeringens proposition 1994/95:224 Barns rätt att komma till tals s. 37

Samtalsledaren bör, om det inte är olämpligt, ta med barnet i något skede av samtalen dels för att med utgångspunkt i barnets egna behov och rättigheter ge information och låta barnet berätta om sin situation, dels för att ge barnet möjlighet att förmedla sin inställning.⁵⁴

Hur kommer barnet till tals?

Regeringen redogör i strategin för hur barn ska ges förutsättningar att uttrycka sina åsikter i frågor som berör dem. Bl.a. krävs att ansvariga aktörer har kunskap om hur denna rättighet ska förverkligas i den egna verksamheten. Det måste finnas kunskap om och utarbetade arbetsätt för hur barnets åsikter kan inhämtas och bedömas utifrån barnets ålder och mognad. Det är viktigt att miljön känns trygg och att metoder och arbetsätt är väl anpassade till barnets förutsättningar.⁵⁵

I alla beslut som rör barn bör det framgå hur barnets åsikter har inhämtats och beaktats. Barnets åsikter ska inte bara efterfrågas – de ska också tillmätas betydelse. Det innebär att när barnets åsikter har inhämtats ska man göra en bedömning där dessa tillmätts betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.⁵⁶

Regeringen skriver vidare att man bör ta hänsyn till barnets situation i bedömningen av hur barnets åsikter ska användas, ett barn kan t.ex. hamna i en svår lojalitetskonflikt.⁵⁷

Med hänsyn till principen om barnets bästa är det angeläget att dess inställning klargörs på ett sätt som iakttar respekten för dess integritet och självbestämmanderätt. Barnet är aldrig skyldigt att framföra sina åsikter, utan ges bara möjlighet att göra det.⁵⁸

Barnets rätt till information

Av förarbetena till bestämmelserna i 11 kap. 10 § första och andra stycket SoL, som ger barn och unga rätt att få relevant information, framgår att information är en viktig förutsättning för att ge barnet eller den unge en möjlighet att komma till tals och bli delaktigt. Informationen måste anpassas till det enskilda barnet, så att barnet kan ta den till sig och så att den inte blir till skada för barnet. Socialtjänsten har en viktig uppgift att ge barnet den information som krävs för att barnet ska kunna sätta sig in i frågan.⁵⁹

Den som ger informationen bör vara lyhörd och göra individuella bedömningar. Även mycket små barn har behov av information anpassad för dem.⁶⁰

---

⁵⁴ SOSFS 2012:4

⁵⁵ Prop. 2009/10:232 s.13

⁵⁶ Prop. 2009/10:232 s.12

⁵⁷ Prop. 2009/10:232 s.13

⁵⁸ a.a.

⁵⁹ Regeringens proposition (Prop. 2012/13:10) Stärkts stöd och skydd för barn och unga s. 39

⁶⁰ Prop. 2009/10:10 s. 38

Barnets ålder och mognad

Propositionen Stärkt stöd och skydd för barn och unga⁶¹ behandlar också begreppen ålder och mognad och hänvisar till Barnrättskommitténs uttalanden. När det beslutas om hur stor betydelse ett barns åsikter ska ha i en viss fråga måste de två kriterierna ålder och mognad övervägas. Ålder i sig är inte ett kriterium för att komma till tals, det finns inga specifika åldersgränser för barnets delaktighet i beslutsfattandet. Begreppet mognad handlar om förmågan att förstå och bedöma vilka konsekvenser den aktuella frågan medför. Barnrättskommittén utgår från att barn, med rätt stöd, ska kunna uttrycka sin uppfattning.

Att barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till ålder och mognad⁶² ställer krav på att socialtjänsten måste ha kunskap om barns fortloppande utveckling, behov och förmåga.⁶³

Överenskommelse

Samarbetssamtalen kan men behöver inte utmynna i ett skriftligt avtal enligt 6 kap. 6 §, 14 a § och 15 a § tredje stycket FB. Samtalen kan istället utmynna i en muntlig överenskommelse.

Uppföljningsamtal

Av 5 kap. 1 § åttonde strecksatsen SoL framgår att socialnämnden i sin omsorg om barn och ungdom ska tillgodose det särskilda behov av stöd och hjälp som kan finnas sedan ett mål eller ärende om vårdnad, boende eller umgänge avgjorts.

Det innebär att socialnämnden har ett särskilt ansvar att vid behov erbjuda råd, stöd och annat bistånd till familjer som behöver det. Det gäller även i de ärenden föräldrar kommit överens och det gäller såväl föräldrar som barn.

Om föräldrarna når enighet, bör de erbjudas ytterligare ett samtalstillfälle för uppföljning av att överenskommelsen om vårdnad, boende och umgänge fungerar och är till barnets bästa eller om någon förändring behövs.⁶⁴

Om det inte är olämpligt kan även barnet behöva en tid för att berätta hur det ser på den överenskommelse föräldrarna gjort. En tid för uppföljningsamtal kan också fungera som ett stöd för att hålla överenskommelsen. Dessutom är det ett sätt för socialtjänsten att följa upp resultaten av samarbetssamtalen.⁶⁵

---

⁶¹ Prop. 2012/13:10

⁶² För bedömning av mognad se Bedöma barns mognad för delaktighet. Kunskapsstöd för socialtjänsten, hälso- och sjukvården samt tandvården. Socialstyrelsen; 2015.

⁶³ Prop. 2009/10:10 s. 38-39

⁶⁴ SOSFS 2012:4

⁶⁵ Vårdnad., boende och umgänge. Handbok – stöd för rättstillämpning och handläggning inom socialtjänstens familjerätt. Socialstyrelsen; 2012.

Resultat från kartläggningen

Nedan följer en sammanfattning av kartläggningen. Den första delen av redovisningen rör landet som helhet. En enkät med frågor om organisationsform, samtalsledarnas utbildning och erfarenhet, arbetssätt och metoder, barns delaktighet, uppföljning och samtalsledarnas uppfattning om samarbetsamtalen skickades till samtliga kommuner i landet. 91 procent av kommunerna besvarade enkäten.

Därefter följer resultatet av den fördjupade studien som gjorts i 18 kommuner och stadsdelar. I den första delen av fördjupningsstudien deltog 95 samtalsledare som svarade på frågor om utbildning och erfarenhet. Under undersökningsperioden mars-april 2015 avslutade 38 samtalsledare 81 samarbetsamtal där båda föräldrarna hade lämnat samtycke till att delta i undersökningen. Två kommuner/stadsdelar som ingick i undersökningen har inte haft några avslutningssamtal under den aktuella perioden.⁶⁶ I enkäterna till samtalsledarna och föräldrarna ställdes frågor om familjens sammansättning, tidigare kontakter med socialtjänsten, stödbehov, om samtalen och dess genomförande, om samtalsledarnas kompetens och om barnets delaktighet samt om konfliktnivå och samarbete. Totalt svarade 148 föräldrar på den fördjupade studien. För fullständig information om resultatet hänvisas till bilagorna 1-4.

Kommunernas erfarenheter

Samtalsledarnas utbildning och erfarenhet

Organisation

Nationell kartläggning

Oavsett om det rör sig om samtal som beslutats av domstol eller samtal som föräldrarna själva tagit initiativ till genomförs över 80 procent av samtalen inom kommunens familjerätt. Socialtjänstens öppenvård genomför huvudsakligen frivilliga samarbetsamtal. Privata utförare och kommunens familjerådgivning används i mindre än 10 procent av samtalen. Dessa verksamheter används framförallt vid arbetstoppar och rör frivilliga samtal.

Det finns åtta verksamheter i landet där kommuner samverkar kring handläggningen av familjerättsfrågor där även samarbetsamtal ingår.

I 58 kommuner i landet berörs färre än tio barn årligen av föräldrars samarbetsamtal. I 99 kommuner berörs 25 barn eller färre av föräldrars samarbetsamtal.⁶⁷ Eftersom Sveriges officiella statistik räknas utifrån antal barn som berörs av samtalen vet vi inte med säkerhet hur många föräldrapar som deltar i samtalen. Ett samarbetsamtal kan röra mer än ett barn.

⁶⁶ Gotland och Södermalms stadsdelsförvaltning har inte haft avslutningssamtal under perioden mars-april 2015.

⁶⁷ Sveriges officiella statistik. Familjerätt år 2014. Stockholm: Socialstyrelsen; Socialtjänst 2014-2015.

Samtalsledarnas kompetens

Nationell kartläggning

Ungefär 900 personer i landet, de flesta kvinnor, arbetar med samarbetsamtal. Av de 870 samtalsledare som kommunerna kunnat lämna uppgifter om är 14 procent män. Av samtalsledarna har 87 procent socionomutbildning, 10 procent har annan beteendevetenskaplig utbildning.

Endast 40 procent av samtalsledarna har en längre vidareutbildning (30 högskolepoäng⁶⁸ eller mer) med relevans för arbetet som samtalsledare.

När det gäller kortare vidareutbildningar saknar 44 procent utbildning som direkt berör samarbetsamtal och lika många saknar utbildning för samtal med barn.

När det gäller kompetensutveckling har det i många fall inte varit känt för den som besvarat enkäten vilka kurser samtalsledaren deltagit i. Av de svar som lämnats framgår att åtta av tio samtalsledare har deltagit i kurser om hot och våld. När det gäller kris och konflikt har sex av tio samtalsledare utbildning. Fyra av tio samtalsledare har utbildning kring etnicitet och kulturella olikheter.

Drygt 33 procent av samtalsledarna har arbetat mer än tio år med samarbetsamtal, 50 procent har arbetat mellan 2-10 år och drygt 10 procent har arbetat mindre än ett år med samarbetsamtal.

Nästan 90 procent av samtalsledarna har tillgång till extern handledning.

De flesta kommuner, 83 procent, ser behov av kompetensutveckling för samtalsledarna. De som inte har någon utbildning önskar en grundutbildning i samarbetsamtal och de som har utbildning önskar fördjupade kunskaper. Andra utbildningsbehov som lyfts fram är kris- och konflikthantering, metoder för att tala med barn och för att göra barn mer delaktiga samt utbildning om barns utveckling och anknytningens betydelse. Kommunerna anser också att de behöver ökade kunskaper om psykisk ohälsa samt etnicitet och kulturella olikheter.

Samtalsmetodik

Arbetsätt och metoder

Nationell kartläggning

De flesta kommuner, 90 procent, använder Socialstyrelsens allmänna råd samt handboken om Vårdnad, boende och umgänge som stöd för sitt arbete med samarbetsamtal. Ungefär 30 procent av kommunerna har också tagit fram egna riktlinjer för arbetet med samarbetsamtal. Några kommuner håller på att ta fram rutiner eller ser detta som ett utvecklingsområde.

I 40 procent av kommunerna erbjuds tid för ett första samtal inom två veckor.⁶⁹ Väntetiden är något längre för de frivilliga samtalen.

I drygt 72 procent av kommunerna är det vanligt eller ganska vanligt att två samtalsledare arbetar tillsammans i ett samarbetsamtalsärende. I vissa

---

⁶⁸ 30 högskolepoäng motsvarar en termins studier.

⁶⁹ Jfr SOSFS 2012:4

kommuner arbetar två samtalsledare när det bedöms vara nödvändigt. I något mer än 10 procent av kommunerna finns aldrig eller mycket sällan möjligheten att vara två samtalsledare.

Drygt 80 procent av kommunerna arbetar med förhandlingsinriktade samtal. I 25 procent av kommunerna använder alla samtalsledare specifika metoder, verktyg eller bedömningsinstrument under samtalen. De metoder och verktyg som kommunerna uppger att de använder är bl.a. lösningsfokuserade metoder, reflekterande samtal, motiverande samtal, medlingstekniker och olika verktyg för samtal med barn. I 35 procent av kommunerna är det ingen handläggare som använder specifika metoder.

Av kommunerna uppger 80 procent att det vanligaste skälet till att föräldrar söker samarbetsamtal är att föräldrarna vill ha hjälp att nå en överenskommelse. Enligt 50 procent av kommunerna är det mycket vanligt att föräldrarna behöver hjälp att reda ut svårare konflikter och 20 procent uppger att det är mycket vanligt att samtalen har karaktären av rådgivning och information samt 20 procent att den ena föräldern är orolig för att den andre brister i omsorgen.

I 77 procent av kommunerna genomförs alltid eller nästan alltid någon form av kartläggning/inventering för att ta ställning till om det är lämpligt med samarbetsamtal och vilken inriktning samtalen ska ha. För den bedömningen har 28 procent av kommunerna en checklista som framförallt handlar om att bedöma förekomst av våld.

Konkreta mål formuleras alltid eller nästan alltid i 86 procent av kommunerna.

Det är relativt ovanligt att föräldrar erbjuds enskilda samtal under processens gång. Däremot förs enskilda samtal med föräldrarna inledningsvis alltid, nästan alltid eller ganska ofta i 63 procent av kommunerna. I 36 procent av kommunerna förekommer enskilda samtal relativt sällan eller aldrig.

Barns delaktighet

Nationell kartläggning

Det är ovanligt att samtalsledaren har kontakt med barnet inom ramen för samarbetsamtal. När samtalsledaren har det sker det i regel genom enskilda samtal men det förekommer också att samtalet sker tillsammans med föräldrarna.

Av de 57 kommuner som svarat på frågan uppger 22 procent att det är vanligt eller ganska vanligt att samtalsledaren har kontakt med barnet inom ramen för samarbetsamtalen. Vanligaste skälen till samtalen med barnen är att samtalsledaren inför bedömningen av samtalets inriktning behöver information om barnets syn på sin situation. Andra skäl som kommunerna uppger är att föräldrarna vill att barnen ska vara delaktiga och att samtalsledaren behöver göra en bedömning av om föräldrarnas överenskommelse är till barnets bästa. Barnsamtal är vanligare när domstolen beslutat om samarbetsamtal än när föräldrarna själva tagit initiativet.

Flera kommuner anser att barn som är i förskoleåldern är för små för att delta i samtal. Andra skäl för att inte tala med barnet inom ramen för samarbetsamtalen är att föräldrarna inte alltid bedöms ha förmåga att hålla samtalen på en konstruktiv nivå.

Uppföljning

Nationell kartläggning

Uppföljning av det generella målet för samarbetsamtalen, dvs. att föräldrarna har enats och kan samarbeta bättre kring barnet, görs av 36 procent av kommunerna medan 38 procent aldrig följer upp om målet nåtts.

Majoriteten av de kommuner som följer upp det generella målet, 71 procent gör denna uppföljning genom muntliga frågor till föräldrarna, 11 procent ställer frågor till barnet. En del kommuner gör det genom ett frågeformulär till föräldrarna.

Knappt hälften av kommunerna följer en tid efter avslutade samtal upp om överenskommelsen har fungerat. Drygt 10 procent av kommunerna sammanställer uppföljningen på verksamhetsnivå.

Samtalsledarnas erfarenheter av samarbetsamtalen

Inom samtliga kommuner utom en i kartläggningen handläggs samarbetsamtal inom familjerätten. Samtliga kommuner i den fördjupade studien använder Socialstyrelsens allmänna råd samt handboken om vårdnad, boende och umgänge. Hälften av dessa kommuner har egna riktlinjer, dokumenterad processbeskrivning och egen checklista. Det är fler av dessa samtalsledare som använder Socialstyrelsens allmänna råd och som tagit fram egna riktlinjer än i landet i övrigt.

Samtalsledarnas kompetens

Fördjupad studie

Av de 95 samtalsledare som medverkade i den fördjupade undersökningen under perioden mars-april 2015 hade 97 procent socionomutbildning. Det är alltså fler i denna grupp som har socionomutbildning än i landet som helhet. Något fler än i övriga landet har också en vidareutbildning på 30 högskolepoäng eller mer. Ungefär 55 procent av samtalsledarna har en längre eller kortare utbildning som rör samarbetsamtal, vilket överensstämmer med landet i övrigt. När det gäller kortare utbildningar såsom kris och konflikt, missbruk, våld och hot, etnicitet och kulturella olikheter m.m. förefaller något färre av samtalsledarna i den fördjupade studien ha gått dessa kurser, men bortfallet i den nationella kartläggningen var förhållandevis stort varför jämförelsen är osäker. Samtalsledarna i den fördjupade studien har även något längre erfarenhet av uppgiften än samtalsledarna som helhet i landet.

Föräldrarnas bakgrund

Fördjupad studie

I samtliga samtal har en man och en kvinna varit föräldrar till barnet. Det finns således inga samkönade par som deltagit i den fördjupade studien. Totalt 110 barn berörs av samtalen och det är lika många flickor som pojkar. I 60 procent av samtalen är det endast ett barn som berörs, i en tredjedel av samtalen berördes två barn och i fem procent fler än två barn. Mer än 50 procent av barnen är under 6 år, 33 procent mellan 7-12 år och 8 procent 13-18 år. 85 procent av föräldrar har gemensam vårdnad. Fadern har inte ensam vårdnad i något ärende. 40 procent av barnen bor växelvis hos föräldrarna och 37 procent huvudsakligen hos modern. 96 procent av barnen har umgänge med den förälder de inte bor hos.

Om samtalen

Fördjupad studie

Modern tog initiativ till samtalskontakten i 32 procent av samarbetsamtalen och fadern i 26 procent. Initiativet var gemensamt i 27 procent av ärendena och tingsrätten hade enligt samtalsledarna remitterat 27 procent av samtalen. 19 procent fick tid inom två veckor. I den nationella kartläggningen fick 40 procent av föräldrarna tid inom två veckor.

I 48 procent av ärendena finns uppgifter om våld, missbruk, psykisk ohälsa m.m. hos föräldrarna. Även 35 procent av barnen uppges ha någon form av psykisk eller fysisk ohälsa, neuropsykiatriska problem, funktionsnedsättning eller skolproblem m.m.

I 42 procent av ärendena har föräldrarna uppgivit att de haft kontakt med socialtjänstens barn- och familjegrupp. 7 procent har tidigare utretts när det gäller vårdnad, boende och umgänge. Det var också relativt vanligt att det hade förekommit kontakt med familjerådgivningen och socialtjänstens råd och stödverksamhet. Det fanns även uppgifter om barn som haft kontakter med barnpsykiatri, barnmedicin m.m.

Enskilda samtal ägde rum i 84 procent av ärendena (i 16 procent av ärendena bedömdes det inte relevant) och i cirka 95 procent av ärenden gjordes en kartläggning/inventering för att bedöma inriktningen och lämpligheten av samarbetsamtal. I den nationella kartläggningen genomfördes enskilda samtal endast i 63 procent av ärenden och lämpligheten och inriktningen bedömdes i 77 procent av ärendena. I den nationella kartläggningen svarade 63 procent av kommunerna att de alltid, nästan alltid eller ganska ofta har enskilda samtal initialt inom ramen för samtalen.

Skälet till kontakten med socialtjänstens familjerätt var i 94 procent av samtalen att föräldrarna hade behov av överenskommelser om vårdnad, boende och umgänge, i 31 procent av samtalen behövde föräldrarna reda ut svårare konflikter, i 15 procent av samtalen handlade samtalen om barnets försörjning och i 17 procent om enklare rådgivning. I den nationella kartläggningen behövde 40 procent av föräldrarna hjälp att reda ut svårare konflikter. Konkreta målsättningar med samtalen formulerades tillsammans

med föräldrarna i 89 procent av ärendena. I landet som helhet formulerade 56 procent av kommunerna alltid eller nästan alltid konkreta mål.

I ungefär hälften av samtalen användes specifika modeller, metoder eller verktyg. Av den nationella kartläggningen framgår att 35 procent av kommunerna inte har någon samtalsledare som använder specifika modeller eller metoder. I över 50 procent av ärendena var arbetssättet förhandlingsinriktat och i 11 procent av ärendena var förhållningssättet terapeutiskt. 18 procent av samtalen handlade om information och vägledning. I den nationella kartläggningen var drygt 80 procent av samtalen förhandlingsinriktade och 10 procent terapeutiskt inriktade. Andra arbetssätt som anges är lösningsfokuserat och pedagogiskt.

I flertalet ärenden deltog föräldrarna i två till tre samtal. 28 procent av föräldrarna hade fler än fyra samtal och 15 procent ett samtal.⁷⁰

Resultatet av samtalen

Fördjupad studie

I 87 procent av ärendena följdes målet med samtalet upp. I 70 procent av dessa samtal anser samtalsledaren att målet med samtalen har uppnåtts och i 26 procent av samtalen att målet delvis har uppnåtts.

Enligt samtalsledarnas bedömning nådde föräldrarna fram till en konkret överenskommelse i 88 procent av ärendena. I två procent av samtalen var det inte syftet. I sju procent av ärendena upprättade föräldrarna ett avtal. I övriga ärenden gjordes andra typer av överenskommelser.

Nästan 90 procent av föräldraparen bedöms definitivt eller i viss mån ha fått bättre förutsättningar att samarbeta och en ökad förståelse för barnens situation och behov.

Föräldrarnas erfarenheter och upplevda kvalitet av samarbetssamtal

Föräldrarna

Fördjupad studie

Något fler mammor än pappor har svarat på enkäten. Antalet barn som berörs av samtalen är något färre än vad samtalsledarna uppgivit. 66 procent av föräldraparen separerade för mer än ett år sedan och 8 procent har aldrig levt tillsammans. Cirka 40 procent av barnen bor växelvis hos föräldrarna. Fler pappor än mammor uppger att barnet bor växelvis.

Samtliga pappor uppger att barnet har umgänge med den förälder det inte bor hos. Enligt mammorna har 90 procent av barnen umgänge med den andre föräldern.

---

⁷⁰ Se T. Lindsteins forskning. I de långa samtalsserierna avbröts vårdnadstvisterna och föräldrarnas omsorg om barnet ökade. För en del föräldrar innebar samarbetssamtalen ett avgörande stöd för att orka igenom en svår tid.

Tabell 2 föräldrarnas ålder

Ålder	procent
< 30 år	27
30 – 40 år	40
40 < år	32

Källa: Socialstyrelsen

40 procent av föräldrarna i kartläggningen var mellan 30-40 år. 27 procent var yngre än 30 år och 32 procent äldre än 40 år.

Ungefär 35 procent av föräldrarna har universitets- eller högskoleutbildning, 57 procent gymnasieutbildning eller motsvarande och 4 procent har grundskola eller motsvarande.

Av föräldrarna uppger 40 procent att de tidigare har gått i samarbetsamtal och 44 procent har haft kontakt med familjerätten med anledning av en utredning om vårdnad, boende och umgänge. Nästan hälften av föräldrarna har tidigare fått stöd av familjerådgivningen eller genom annan terapi. 16 procent av föräldrarna har haft kontakt med socialtjänsten med anledning av en barnavårdsutredning eller 13 procent i form av råd och stöd. Föräldrarna har uppgivit att de tidigare har haft kontakt med familjerätten i högre utsträckning än vad samtalsledarna känner till. Samtalsledarna har däremot uppgett att kontakten med socialtjänstens barn- och familjegrupp varit mer omfattande än vad föräldrarna själva uppgivit.

Om samtalen

Fördjupad studie

Tingsrätten har enligt föräldrarna remitterat 15 procent av de ärenden som ingår i den fördjupade studien.

Av svaren framkommer att 66 procent av föräldrarna behövde hjälp att nå en konkret överenskommelse och nästan lika många behövde hjälp att förbättra sin kommunikation. Oro för barnet fanns i 11 procent av ärendena och 11 procent behövde rådgivning och information. 8 procent ville diskutera barnets försörjning. Flertalet föräldrar, 75 procent, anser att väntetiden är acceptabel. Samtalsledarnas och föräldrarnas svar angående orsaken till kontakten skiljer sig åt. Samtalsledarna anser att betydligt fler föräldrar (94 procent), hade behov av att nå en konkret överenskommelse. Frågeställningen är dock inte identisk till grupperna vilket kan ha haft viss betydelse för svaren.

Flertalet föräldrar erbjöds tid för enskilda samtal. Av dem som inte erbjöds detta önskade nästan hälften enskilda samtal. 68 procent av barnen träffade inte samtalsledarna och 29 procent av föräldrarna anser att det hade varit värdefullt om barnet gjort det.

Samtalsledarens kompetens

Fördjupad studie

I 75 procent av ärendena är föräldrarna nöjda med antalet samtal de haft. 2 procent anser att det var för många samtal och 13 procent att det var för få.

87 procent anser att samtalsledaren var erfaren och kunnig och lika många att samtalen hade fokus på barnets behov. 88 procent anser att samtalen fokuserade på en lösning och 75 procent anser att samtalen hade en tydlig struktur.

Resultatet av samtalen

Fördjupad studie

64 procent av föräldrarna anser att konfliktnivån i föräldrarnas relation var hög och 11 procent att den var låg när samtalen inleddes. Samarbetet bedömdes av 54 procent av föräldrarna fungera dåligt och bra i 16 procent av ärendena.

Efter samtalen ansåg 27 procent av föräldrarna att konfliktnivå var hög och 40 procent att den var låg och 33 procent att den varken var hög eller låg. Flertalet föräldrar upplevde att deras konflikter minskade under samtalsperioden och de var mer hoppfulla kring möjligheterna att samarbeta i framtiden.

60 procent av föräldrarna uppger att de gjorde konkreta överenskommelser under samtalen och 30 procent att de delvis gjorde det. Det överensstämmer i stort med samtalsledarnas uppfattning. Konfliktnivån och samarbetsförmågan mellan föräldrarna då samtalen inleddes var inte relaterade till att föräldrarna uppnådde några konkreta överenskommelser under samtalen.

73 procent av föräldrarna är sammantaget mycket nöjda eller ganska nöjda med samtalen. Även de föräldrar som uppgav att de hade svåra konflikter var oftast mycket eller ganska nöjda med samtalen och 95 procent skulle rekommendera samarbetsamtal till någon annan.

De föräldrar som gjorde konkreta överenskommelser var mer nöjda med samtalen än de som inte alls eller delvis gjorde det. Föräldrar som gjorde konkreta överenskommelser uppgav också att de var mindre benägna att vända sig till domstol än de som inte eller delvis gjorde överenskommelser.

Av de föräldrar som gått i samarbetsamtal anser 31 procent att de behöver mer eller annat stöd kring familjesituationen. De handlar både om stöd till föräldrarna själva och stöd till barnet.

Uppföljning

Fördjupad studie

75 procent av föräldrarna erbjöds tid för uppföljning och 82 procent tackade ja till det. 9 procent av barnen erbjöds tid för uppföljning i samband med att samtalen avslutades.

Har domstolsprocesser kunnat undvikas?

Fördjupad studie

Av de 81 föräldrar som deltog i den fördjupande undersökningen hade samtalsledarna den 1 september 2015 fått kännedom om att åtta föräldrar

dvs. cirka 10 procent har väckt talan i domstol eller fortsatt den sedan tidigare pågående domstolsprocessen om vårdnad, boende och umgänge. Mer än hälften av dessa par förefaller ha remitterats för samarbetsamtal av tingsrätten. Vid tidpunkten för mätning hade fyra till sex månader gått sedan samarbetsamtalen med föräldrarna avslutades.

Samtalsledarna hade i 14 procent av ärendena förväntat sig att föräldrarna skulle vända sig till domstol. Det handlar enligt samtalsledarna i flertalet av dessa ärenden om att föräldrarna står långt ifrån varandra men i något fall också om att tingsrättens uppdrag för samarbetsamtalen varit alltför begränsat i tid.

16 procent av föräldrarna bedömde efter samtalen att det var ganska troligt att de skulle vända sig till domstol för att få en lösning på de frågor de var oeniga om. Av de föräldrar som själva bedömde konfliktnivån som hög har 15 procent bedömt att det är sannolikt att de kommer att vända sig till domstol för att få en lösning kring de frågor föräldrarna varit oense om.

Avslutande diskussion och förslag till åtgärd

Sammanfattningsvis har kartläggningen visat att om syftet med samarbetsamtal är att föräldrar ska nå enighet och att domstolsprocesser ska undvikas är insatsen relativt effektiv vilket också de flesta kommuner anser. Det överensstämmer också i stort med vad flertalet föräldrar i den fördjupade studien svarat. Majoriteten av föräldrarna har helt eller delvis nått en konkret överenskommelse. Flertalet föräldrar är också mycket nöjda eller nöjda med samtalen och nästan alla föräldrar som deltagit i studien skulle rekommendera samarbetsamtal till någon annan. I flertalet fall har konfliktnivån sjunkit och föräldrarna har blivit mer hoppfulla om framtida samarbetsmöjligheter.

Trots detta anser ungefär en tredjedel av föräldrarna att både de själva och barnen behöver annat stöd. Det är förståeligt eftersom både föräldrar och barn uppges ha olika former av problem. Många föräldrar uppger exempelvis att den andre föräldern lider av psykisk ohälsa. I den fördjupade granskningen finns familjer där hot och våld har förekommit. Generellt sett brukar uppgifterna om våld och hot bland familjer med vårdnads- boende- och umgängesproblematik vara något högre. Dessa siffror inkluderar då i allmänhet även ärenden som aktualiserats hos domstol.⁷¹ Att antal ärenden med uppgift om våld och hot är lägre här kan bero på att samtalsledarna bedömt att det inte är möjligt att ha samtal med en del föräldrar där våld förekommit eller att dessa föräldrar vänt sig direkt till domstol och att domstolen inte ansett att samarbetsamtal är lämpligt.

Det är viktigt att samtalsledarna har tillräcklig kompetens och bedömningsmetoder för att ta reda på om föräldrar lider av psykisk ohälsa, missbruk, våldsproblematik och andra problem som kan förekomma i familjerna. I annat fall finns det risk för att felaktiga bedömningar görs och att barn och föräldrar inte får rätt hjälp. För att bedömningar ska bli tillförlitliga bör de kombineras med något slags instrument.

Hur hållbar insatsen är har inte gått att bedöma i denna kartläggning men vi kan konstatera att en tiondel av föräldrarna har vänt sig till domstol fyra till sex månader efter avslutat samtal. Det får anses vara ett relativt gott resultat då inte alla föräldrar med enbart samarbetsamtal som stöd kan förväntas hitta hållbara lösningar. Det visar sig också i undersökningen att ungefär två femtedelar av föräldrarna uppgivit att de tidigare har haft samarbetsamtal på familjerätten och drygt två femtedelar har varit föremål för utredning vilket innebär att de vänt sig till domstol för beslut.

---

⁷¹ Jfr bl.a. Rejmer A. Vårdnadstvister. En rättsociologisk studie av tingsrätts funktion vid handläggning av vårdnadskonflikter med utgångspunkt från barnets bästa. Doktorsavhandling. Lund: Lunds Universitet; 2003. Eriksson M. I skuggan av pappa. Familjerätten och hanteringen av faders våld. Doktorsavhandling. Uppsala: Sociologiska institutionen Uppsala Universitet. E. Näsman red. Barns röster om våld. Att lyssna, tolka och förstå. Gleerups. Stockholm; 2015. H. Ekbrand Separationer och mäns våld mot kvinnor. Doktorsavhandling. Göteborg: Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet; 2006.

Under hur lång tid bör överenskommelsen gälla för att samarbetsamtal ska anses framgångsrikt? För några föräldrar är det säkert möjligt att hitta en överenskommelse som är hållbar under lång tid. För andra ändras förhållandena efter en tid, barnen växer och får nya behov och nya diskussioner och överenskommelser behöver göras. För barnets del är antagligen varje överenskommelse som håller en tid bra om det samtidigt innebär att barnet slipper dras in i en konflikt.

I den fördjupade studien har flertalet föräldrar fått en tid för uppföljning och också tackat ja till det men resultatet av den nationella studien visar att uppföljningar inte görs i någon större utsträckning.

Trots att något fler än hälften av föräldrarna i den fördjupade studien helt kommit överens under samtalen så är det en stor grupp som endast gjort det delvis. Föräldrarna i studien har i de flesta fall fått stöd av både kompetenta och erfarna samtalsledare. Många föräldrar som kanske skulle behöva stöd har inte alls sökt hjälp. För att samtliga barn och föräldrar oavsett konflikt-nivå och problematik ska få tillgång till samtal med god kvalitet behöver en rad åtgärder vidtas, vilket beskrivs nedan.

Ökad samverkan mellan kommunerna förbättrar kvaliteten

Samtalsledarna har olika förutsättningar att genomföra uppdraget beroende på hur arbetet i kommunen har organiserats. I en större kommun kan samtalsledaren arbeta nästan enbart med samarbetsamtal eller enbart med vårdnad, boende och umgängesproblematik i en grupp med andra personer som arbetar med likartade frågor. I mindre kommuner finns inte möjlighet att vara så specialiserad vilket även innebär att samtalsledarens arbete blir ett ensamarbete där stöd måste sökas på annat håll. En del mindre kommuner är organiserade i en gemensam nämnd, samverkar i nätverk eller har avtal med en annan kommun som utför uppgiften. Av kartläggningen framgår att de flesta samtalsledare har tillgång till handledning men när kommunen är liten samordnas handledningen ofta med övrig socialtjänst. Det finns också kommuner som har familjerättslig handledning tillsammans med andra kommuner.

Många kommuner i Sverige har relativt få invånare. Det medför att antalet föräldrar som är bosatta i dessa kommuner och behöver samarbetsamtal under ett år kan vara begränsat till några få personer. Kartläggningen visar att drygt en femtedel av landets kommuner endast har samarbetsamtal som rör högst 10 barn under ett år. Ett samarbetsamtal rör relativt ofta fler än ett barn.

För att kommunernas samarbetsamtal ska kunna hålla god kvalitet krävs att samtalsledaren har möjlighet att få utbildning, kompetensutveckling och tillfälle att praktisera samarbetsamtal med en viss regelbundenhet och i en viss omfattning. Kartläggningen visar att många samtalsledare i mindre kommuner inte har den möjligheten. En samtalsledare som arbetar i en

kommun med få invånare ansvarar i allmänhet också för andra arbetsuppgifter inom den sociala barn- och ungdomsvården. Ibland kanske handläggaren även utför andra uppgifter som socialnämnden ansvarar för, exempelvis ekonomiskt bistånd och missbruksfrågor.

Om antalet föräldrapar som samarbetsamtalsledaren möter under ett år är alltför begränsat blir det i princip omöjligt för samtalsledaren att få den erfarenhet och de kunskaper som behövs och därmed blir det näst intill ogörligt att upprätthålla en tillräckligt god kvalitet i samtalen.

För att alla barn och föräldrar i landet ska kunna få ett likvärdigt och tillräckligt stöd för att utifrån barnets behov hitta samarbetsformer så att domstolsprocesser så långt det är möjligt undviks, är det nödvändigt att kommuner i högre grad samverkar i denna fråga.

Många samtalsledare saknar relevant vidareutbildning

Flertalet samtalsledare har socionomutbildning eller annan beteendevetenskaplig utbildning, men mindre än hälften har någon annan längre vidareutbildning med anknytning till området. Mer än hälften av samtalsledarna saknar utbildning som rör samarbetsamtal och även utbildning och metoder för att kunna samtala med barn. Samtalsledarna saknar dessutom i stor omfattning kurser som rör den problematik de arbetar med, t.ex. kurser i kris- och konflikthantering och psykisk ohälsa. Vidare saknar de utbildning i frågor som rör etnicitet och kulturella olikheter. Den fördjupade studien visar att väldigt få samtal gjorts med tolk och att ingen av föräldrarna anser sig ha haft behov av det. Det tyder på att de flesta som deltar i samtalen åtminstone har vissa kunskaper i det svenska språket men det torde också innebära att den grupp som behöver tolk inte söker samarbetsamtal.

De flesta kommuner ser också behov av kompetensutveckling för samtalsledarna och då nämns även utbildningar som direkt berör barnet såsom olika metoder att prata med barn, utbildning i barns utveckling och anknytning.

Samtalsledarna i den fördjupade studien har längre erfarenhet och socio-
nomutbildning och vidareutbildning i högre utsträckning än vad samtalsledare i landet som helhet har. Fler har också en utbildning med direkt anknytning till samarbetsamtal. Samtliga samtalsledare i den fördjupade studien arbetar i mellanstora kommuner eller kommuner som samverkar och tycks ha möjlighet att utöva arbetsuppgiften med en viss regelbundenhet och omfattning. Att erfarenhet och kunnighet har betydelse för samtalsutgång visar även den fördjupade studien där nästan fyra femtedelar av föräldrarna anser att samtalsledaren var kunnig och erfaren och tre fjärdedelar av föräldrarna är nöjda med samtalen.

När kompetensen är bristfällig bidrar det säkerligen till att en del familjer inte väljer samarbetsamtal och att de som gör det inte alltid kan få tillräcklig hjälp för att hantera den kris de befinner sig i. Om familjerna inte kan

få hjälp att hantera krisen försvåras möjligheterna att hitta samarbetsformer och nå samförståndslösningar, särskilt för familjer med svåra kriser och konflikter och andra problem.

Handböcker och allmänna råd används, men följs inte alltid

Flertalet kommuner uppger i kartläggningen att de använder Socialstyrelsens allmänna råd och handbok som stöd för sitt arbete. Av andra svar som lämnats i enkäten framgår dock att man inte alltid följer de rekommendationer som finns där. Detta gäller t ex väntetider, möjligheten till enskilda samtal och samtal med barn inom ramen för samarbetsamtalen. Om det beror på att man faktiskt inte känner till dem fullt ut eller gör en annan bedömning än Socialstyrelsen har gjort framgår inte av svaren. Få kommuner har tagit fram egna riktlinjer.

I olika undersökningar och utredningar har det konstaterats att ju tidigare samarbetsamtalen kommer till stånd desto större är föräldrarnas möjligheter att nå en överenskommelse. Färre än hälften av alla kommuner kan erbjuda föräldrarna tid inom två veckor. De flesta föräldrar som deltagit i denna undersökning har enats och ser inte väntetiden som något stort problem. För familjer som har svåra konflikter och problem kan en snabb tid dock vara nödvändig för att förhindra att konflikten fördjupas och förvärras.

I nästan tre fjärdedelar av kommunerna är det vanligt eller ganska vanligt att två samtalsledare arbetar tillsammans i ett samarbetsamtalsärende men i en femtedel av kommunerna finns aldrig eller nästan aldrig den möjligheten. Frågan om en eller två samtalsledare är omdiskuterad. När föräldrarna är motiverade kan det många gånger räcka med en samtalsledare. I mer komplicerade ärenden kan det vara en trygghet att vara två samtalsledare. Frågan om antalet samtalsledare måste dock bedömas i varje enskilt fall. Det kan finnas fördelar med två personer som kan se, agera och diskutera sinsemellan. Det kan ge mer perspektiv på samtalen och föräldrarna och det minskar risken för att samtalsledarna dras in i dynamiken mellan föräldrar. En förutsättning är dock att samtalsledarna har förmåga att samarbeta. I annat fall finns det risk för att föräldrarnas samarbetsmöjligheter försvåras. För att en oerfaren samtalsledare ska få erfarenhet för att så småningom kunna leda samarbetsamtal krävs dock att det finns möjlighet att gå parallellt med en mer rutinerad kollega. Om det inte finns tillfällen att skaffa sig erfarenhet kan det begränsa samtalsledarens möjlighet att skaffa sig tillräcklig kompetens innan samtalen utförs.

Majoriteten av samtalsledarna är kvinnor. Det gäller generellt att betydligt fler kvinnor arbetar inom kommunernas socialtjänst. Det innebär att de föräldrar som skulle behöva eller vilja ha manligt samtalsstöd i de flesta fall inte kan få det.

Ungefär en fjärdedel av alla kommuner tar inte reda på om det förekommit problem och svårigheter som kan innebära att föräldrarna inte bör erbjudas samarbetsamtal eller erbjudas samtal men under speciella former. Av de som gör det är det endast drygt tre femtedelar som gör det genom enskilda samtal. Nästan en tredjedel har någon form av checklista till stöd för sin bedömning. Checklistorna handlar företrädesvis om bedömningar av våld. Det kan innebära att samtalsledaren inte alltid har kännedom om att det förekommit exempelvis övergrepp, våld, hot, missbruk, psykisk ohälsa eller andra problem i familjen som innebär att samtalsledaren behöver överväga om det är lämpligt med samarbetsamtal och under vilka former de i så fall ska bedrivas.

Det är ovanligt att samtalsledarna använder specifika metoder, verktyg eller bedömningsinstrument under samtalen; endast en fjärdedel av kommunerna uppger att de gör det. I den fördjupade studien var det betydligt fler samtalsledare som uppgav att de gjorde det. Någon modell som skulle kunna fungera för de flesta föräldrar existerar inte men en struktur för samtalen är nödvändig för att föräldrarna ska kunna förstå samtalsprocessen.

Mer än fyra femtedelar av kommunerna formulerar alltid, nästan alltid eller ganska ofta konkreta mål för samtalen. Det överensstämmer med vad samtalsledarna i den fördjupade studien uppgivit. I flertalet samtal anser man att målet delvis eller helt uppnåtts. Att inte ha tydliga mål för samtalen som föräldrarna har varit med och formulerat kan bli både förvirrande och oklart.

Barn behöver bli mer delaktiga

Samarbetsamtal handlar om barnets framtid. Barnets liv påverkas av de vuxnas beslut om hur kontakten med föräldrarna kommer att utformas. Vilka förändringar kommer att ske och vilka konsekvenser kommer föräldrarnas beslut att få för barnet och dess relation till kamrater och nätverk? Många barn kan leva i en mycket utsatt situation p.g.a. föräldrarnas konflikter. En del barn har upplevt våld, missbruk, psykisk ohälsa och andra svåra problem i familjen och kan behöva olika former av stöd och hjälp. Hur barnet ser på sin situation har i alla situationer betydelse för de beslut som ska fattas. Trots det är det mycket ovanligt att samtalsledaren har kontakt med barnet inom ramen för samarbetsamtal. Även tidigare undersökningar som gjorts har visat att antalet barn som talar med samtalsledaren är begränsat.⁷² Av kartläggningen framgår bl.a. att kommunerna många gånger anser att barn i förskoleåldern är för små för att delta i samtal.

Av lagstiftningen framgår att alla barn har rätt att få relevant information och att alla barn ska ges möjligheter att framföra sina åsikter i frågor som rör barnet. När det gäller barns möjligheter att komma till tals i upplysningar och utredningar som rör vårdnad, boende och umgänge finns detta direkt uttryckt i föräldrabalken. När det gäller samarbetsamtal framgår det

---

⁷² Prop. 1990/91:8 s.27, 1997/98:7 s. 43, prop. 1994/95:224 s.37 och SOU 2005:43 s. 215-216.

som redovisats ovan av förarbetena till lagstiftningen att regeringens utgångspunkt är att hänsyn ska tas till barnets vilja inte enbart vid domstolars bedömning utan även generellt vid nämndens handläggning av frågor om vårdnad, boende och umgänge.⁷³

2002 års vårdnadskommitté ansåg att huvudregeln skulle vara att samtal med barnet ägde rum någon eller några gånger under tiden föräldrarna genomgick samarbetsamtal. Frågan bedömdes kunna regleras genom allmänna råd och ansvaret för bedömningen lades på samtalsledaren.

Redan på 1980-talet diskuterades vikten av att barn, om det inte var olämpligt, fick vara med och påverka sin situation under samarbetsamtalen. Frågan har sedan diskuterats vid varje översyn av lagstiftningen. Socialstyrelsen har tagit fram allmänna råd⁷⁴. Trots detta kommer få barn till tals. Att barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till ålder och mognad ställer krav på att socialtjänsten måste ha kunskap om barns fortlöpande utveckling, behov och förmåga.⁷⁵ Åldern vägs ofta felaktigt in i bedömningen av om barnet ska få information och möjlighet att uttrycka sin åsikt. Såväl information som samtal behöver anpassas till barnets ålder och mognad men ålder och mognad har ingen betydelse för om barnet ska få komma till tals eller inte. Barnrättskommittén utgår ifrån att alla barn, med rätt stöd, ska kunna uttrycka sin uppfattning. Barnet ska alltså ges möjlighet och förutsättningar till samtal men bestämmer själv om det vill träffa samtalsledaren eller inte. När samtalet har ägt rum bedömer samtalsledaren vilken betydelse den lämnade informationen ska tillmätas i förhållande till barnets ålder och mognad.

Uppföljningar behöver göras i högre utsträckning

Alltför få kommuner erbjuder föräldrar och barn ytterligare ett samtal för uppföljning av om överenskommelsen om vårdnad, boende och umgänge fungerar och är till barnets bästa eller om någon förändring behövs. När ingen uppföljning görs blir kunskapen om föräldrar och barns upplevelser av samtalen och effekterna av dem otillräcklig och samtalsledarens möjligheter att förbättra och utveckla samtalen begränsad.

Det är angeläget både att följa upp hur de överenskommelser föräldrarna har gjort fungerat i praktiken för både föräldrar och barn men också att ta reda på skälen till att föräldrar inte har kunnat nå en överenskommelse och vilket stöd de hade behövt för att nå en samförståndslösning.

---

⁷³ Prop. 2005/06:99 s. 47-48

⁷⁴ SOSFS 2012:4

⁷⁵ Regeringens proposition 2012/13:129 Utveckling av sociala barn och ungdomsvården m.m. s. 38-39

Domstolsprocesser har kunnat undvikas med samarbetsamtal?

Antalet ärenden som gått vidare till domstol tycks vara lägre än vad tidigare undersökningar visat och lägre än vad både samtalsledare och föräldrar själva förväntat sig. Det är ett gott resultat. Man behöver dock ha i åtanke att samarbetsamtalen avslutades i mars/april och att mätperioden inträdde direkt efter sommaren vilket kan ha påverkat utgången av resultatet. Det kan också vara så att samtalsledarna vid undersökningstillfället ännu inte fått kännedom om att en förälder beslutat sig för att driva processen vidare i domstol. Ett annat skäl kan vara att de föräldrar som valt att delta i den fördjupande undersökningen är föräldrar som har varit mycket motiverade att nå en överenskommelse och haft förmåga att reflektera och fokusera på barnets behov men också sätta sig in i den andre förälderns situation. Därtill har samtalsledarna i den fördjupade studien varit både erfarna och kompetenta vilket bör innebära att de har metoder för att hjälpa föräldrarna att enas.

Men man kan inte heller förvänta sig att föräldrarnas överenskommelse ska gälla för lång tid framöver. Både barnens behov och de vuxnas situation kommer att förändras upprepade gånger under barnens uppväxt vilket gör att överenskommelser då och då måste omprövas och omvärderas för att passa familjerna bättre. Om föräldrarna i framtiden söker ny kontakt för samarbetsamtal så har de ändå hittat samarbetsformer som gör att de tillsammans kan försöka nå nya överenskommelser som passar dem bättre. Att en överenskommelse fungerar en tid utan att en domstolsprocess behöver inledas kan för en del familjer vara gott nog men det finns också ärenden där det inte går att hitta samförstånds lösningar och där en tredje part behöver avgöra vem som ska bestämma om barnet och hur barnets kontakt med föräldrarna ska se ut i framtiden.

Förslag till åtgärder

Informationsinsatser ska genomföras

Kartläggningen tyder på att inte alla föräldrar känner till att det finns möjlighet att få stöd och hjälp av familjerättens socialtjänst när de är oeniga om vårdnaden och barnets framtida boende och umgänge. Ett sådant exempel är föräldrar som behöver tolk. MFoF har därför för avsikt att se över och sprida det informationsmaterial som finns om samarbetsamtal och överätta materialet till olika språk.

Samverkan behövs nationellt, regionalt och lokalt

Föräldrar och barn har inte samma möjlighet att få tillgång till professionellt stöd när de har behov av samarbetsamtal. Det är inte acceptabelt. För mindre kommuner kan samarbetsamtal vara en sällan förekommande fråga. Samtalsledarna har också andra arbetsuppgifter och det begränsar

möjligheten att skaffa sig tillräcklig erfarenhet och kompetens. Om kommuner i högre utsträckning samarbetar i dessa frågor skulle möjligheten att erbjuda samarbetsamtal med god kvalitet kunna öka.

Många föräldrar har uppgivit att både de själva och deras barn även har behov av annat stöd i samband med separationen. Det innebär att familjerätten behöver samverka med övrig socialtjänst och med andra verksamheter där barn och föräldrar kan få hjälp och stöd.

Nationellt stöd för utbildning och kompetensutveckling

En viss kompetens utöver socionomutbildning är nödvändig för att arbeta som samtalsledare. Samtalsledarna saknar i alltför hög utsträckning grundutbildning för att leda samtal. Därtill krävs kunskaper i specifika frågor som rör föräldrar som separerar och är i kris och konflikt men också för att inom ramen för samtalen prata med barnen. Samtalsledarna tycks också sakna former för att upptäcka att föräldrar och barn kan behöva annat stöd. Samtalsledarna kan också behöva utbildning i hur man vid samarbetsamtal använder tolk.

MFoF har för avsikt att ta fram ett kunskapsbaserat och i den mån det är möjligt evidensbaserat grundutbildningsmaterial som alla samtalsledare bör genomgå innan de självständigt leder samarbetsamtal. Utbildningen ska även innehålla metoder och modeller för att utifrån barnets ålder och mognad informera och samtala med barnen men också för att bedöma barnets synpunkter utifrån ålder och mognad. Målet ska vara att alla samtalsledare har en modell och en tydlig struktur för samtalen.

Samtalsledarna behöver också stöd för att upptäcka när barn och föräldrar har behov av ytterligare insatser. Kompletterande kompetensutveckling kommer också att utarbetas på webben exempelvis med filmsekvenser för att visa hur en samtalsledare kan föra samtal i specifika situationer förslagsvis med oroliga, svikna, rädda, konfliktbenägna föräldrar osv. Samtalsledarna behöver efter genomgången utbildningen årligen få minst en dags kompletterande utbildning som rör frågor med anknytning till separation, kriser och konflikter och som MFoF kommer att ta ansvar för.

Tydligare rättslig reglering behövs för barns delaktighet

Barns delaktighet och möjligheter att få information och komma till tals är mycket begränsade när det gäller samarbetsamtal. Utöver de utbildningsinsatser som föreslås behöver det också tydliggöras i lagstiftningen att barn ska ha rätt till information och få uttrycka sin åsikt även i samband med samarbetsamtal.

Förbättrad uppföljning lokalt och nationellt

Knappt hälften av alla kommuner följer upp om överenskommelsen har fungerat för barn och föräldrar och mycket få kommuner följer upp resultaten på verksamhetsnivå. Det innebär att kunskaperna om effekterna av

Samtal är begränsade, vilket också framgår av tidigare rapporter från Socialstyrelsen.⁷⁶ Kommunernas egen statistik är också begränsad och den är inte enhetlig över landet. MFoF anser att kunskaperna om effekterna av samarbetsamtal på nationell nivå behöver utvecklas. Det kan ske genom utveckling av den familjerättsliga statistiken men också genom att ett instrument/enkät för uppföljning tas fram. Syftet med instrumentet/enkäten är att uppgifterna under en period samlas in och sammanställs på nationell nivå.

---

⁷⁶ Se bilaga 5.

Bilaga 1: Enkät till kommunerna

Datainsamling

Datainsamlingen genomfördes via en webbenkät under januari-februari 2015.

Ett informationsbrev samt länk till enkäten skickades den 8 januari 2015 till samtliga kommuner i riket. Motsvarande utskick gick även till stadsdelarna i Stockholm för vidarebefordran till socialchef eller motsvarande. En knapp månad senare skickades en påminnelse till de kommuner/stadsdelar som då ännu inte besvarat enkäten. Efter ytterligare en dryg vecka gjordes en ny påminnelse med e-post och därefter vidtog telefonpåminnelser.

Kommunernas svar granskades på olika sätt. En första kontroll gjordes direkt efter svarsinmatningen. I samband med resultatframställningen granskades svaren ytterligare.

Statistikens innehåll

Population

Populationen omfattar de kommuner som genomför samarbetsamtal i egen regi. Stadsdelarna i Stockholm betraktas i detta sammanhang som egna kommuner.

Statistiska mått och redovisningsgrupper

Svaren på den aktuella frågan redovisas för populationen i dess helhet.

Ramtäckning

Med ramtäckning avses hur väl rampopulationen stämmer överens med målpopulationen, det vill säga i vilken utsträckning undersökningen nått de objekt som var föremål för mätning.

Samtliga kommuner samt stadsdelarna i Stockholm har ingått i ramen och ramtäckningen är med andra ord komplett. Som tidigare nämnts är det en förutsättning att kommunen/stadsdelen genomfört samarbetsamtal i egen regi.

Mätning

I samband med datainsamlingen kan mätfel förekomma. Orsaken kan bl.a. vara mätinstrument, informationssystem och insamlingsätt. I syfte att reducera mätfelen har frågeformulär och missiv konstruerats av ämneskunnig enkätfrågekonstruktör.

Bortfall

Av urvalets 278 kommuner/stadsdelar har 254 besvarat enkäten, vilket ger en svarsfrekvens på 91 procent.

Kommuner/stadsdelar som besvarat enkäten har i vissa fall lämnat enskilda frågor obesvarade. Däremot har ”Vet ej”-alternativet utnyttjats mer frekvent vid en del frågor och framför allt vid frågan om fördjupningskurser.

Tillsammans har kommunerna/stadsdelarna svarat att de kan ange utbildning för knappt 870 samtalsledare av de 901 personer som arbetar med samarbetsamtal i dessa kommuner. För drygt 200 av dessa är det dock okänt om samtalsledaren genomgått några fördjupningskurser med fokus på etnicitet och kulturella olikheter. Om samtalsledaren gått fördjupningskurser om psykisk ohälsa, kriser och konflikter eller om missbruk är för den som besvarat enkäten okänt i omkring 190, 170 respektive 150 fall.

Bearbetning

Fel kan också uppstå vid bearbetningen av materialet. För att minska risken för denna typ av fel finns kontroller vid såväl registrering, granskning, rättning som vid slutkontroll av resultatet.

Jämförbarhet och sammanvändbarhet

Resultaten behöver inte alltid avspegla faktiska förhållanden. Avvikelserna kan bero på mätfel – t.ex. kan frågor och anvisningar ha tolkats olika.

Resultatsammanställning

Organisationsform

Av enkätundersökningen framgår att 85 procent av kommunerna uppger att de samtal som remitterats av domstolen genomförs inom kommunens familjerätt. Detta gäller även i något mindre utsträckning de frivilliga samtalen där 82 procent av samtalen genomförs av kommunens familjerätt. Därefter är det vanligast att samtalen genomförs inom kommunens öppenvård (13 procent av de frivilliga samtal och 19 procent av de samtal som beslutas av domstolen).

Kommunens familjerådgivning och privata utförare används av mindre än 10 procent av kommunerna. Flera kommuner uppger att det i dessa fall handlar om de frivilliga samtalen och att dessa verksamheter framför allt används vid arbetstoppar.

Resultatet visar också att 26 kommuner har gått samman och bildat gemensamma familjerättsverksamheter som även erbjuder samarbetsamtal. Det finns åtta sådana verksamheter i landet.

Det förekommer även att små kommuner köper tjänsten samarbetsamtal av större kommuner.

Två av storstäderna - Göteborg och Malmö - har centrala familjerättsenheter. I Göteborg arbetar de flesta handläggarna med både samarbetsamtal och utredningar om vårdnad, boende och umgänge. I Malmö finns en särskild arbetsgrupp som ansvarar för samarbetsamtalen. I Stockholm finns det två stadsdelsgemensamma familjerättsverksamheter som tillsammans berör sex stadsdelar.

Samtalsledarnas utbildning och erfarenhet

Antalet personer som arbetar med samarbetsamtal

Det totala antalet personer i riket som enligt enkätundersökningen arbetar med samarbetsamtal hela eller delar av sin arbetstid uppgår till 901. Kommunerna har kunnat lämna uppgifter om utbildning för 867 av dessa personer. Uppgifter om personalens utbildning har redovisats för var och en av dessa samtalsledare och därefter sammanställts nedan.

Samtalsledarnas kön

Majoriteten av samtalsledarna är kvinnor. Sammanlagt 14 procent av de 867 personer som kommunerna lämnat uppgifter om är män.

Samtalsledarnas grundutbildning

Enkätundersökningen visar att 87 procent av de samtalsledare som kommunen lämnat uppgift om är socionomer och 10 procent har annan beteendevetenskaplig grundutbildning. Exempel på annan beteendevetenskaplig utbildning är jurister, psykologer, sjuksköterskor, lärare eller annat inom området pedagogik, sociologi, socialpedagogik m.m.

Av samtalsledarna saknar 3 procent fullständig högskoleutbildning.

Längre vidareutbildning

Nästan 40 procent av samtalsledarna har längre vidareutbildning (motsvarande 30 högskolepoäng eller mer) inom ett eller flera av nedanstående områden med relevans för arbetet som samtalsledare. För 8 procent saknas uppgift.

Tabell 1. Vidareutbildningar motsvarande 30 högskolepoäng eller mer

Kurs	Antal	Andel procent
Magister-/masterexamen från Socialhögskolan	38	4
Leg. Psykoterapeut	7	1
Psykoterapi steg 1	82	9
Par- /familjeterapi	78	9
Ingen vidareutbildning hp eller mer	30 546	63

Källa: Socialstyrelsen

Några exempel på annan relevant utbildning motsvarande 30 högskolepoäng eller mer är systemteoretisk utbildning, psykosocialt behandlingsarbete, vårdnadsutredarutbildning, barnorienterad familjeterapi, Marte meo⁷⁷, pedagogik, psykologi, kommunikations- och konflikthantering samt kristeori och krishantering samt lösningsfokuserad utbildning.

Kortare vidareutbildning

Knappt 80 procent av samtalsledarna har uppgivit att de har deltagit i någon form av kortare kurs (motsvarande 0-29 högskolepoäng) med relevans för arbetet som samtalsledare. För 7 procent saknas uppgift. Drygt hälften av samtalsledarna har deltagit i kurser i samarbetsamtal och barnsamtal och knappt hälften har kortare vidareutbildningar om barns utveckling och behov.

Aktuella kurser och andelen samtalsledare som deltagit redovisas i tabellen nedan. Vissa samtalsledare har vidareutbildning inom flera av de angivna områdena.

Tabell 2. Vidareutbildningar upp till 30 högskolepoäng eller motsvarande

Kurs	Antal	Andel procent
Samarbetsamtal	489	56
Konfliktlösning och medling	189	22
Par- /familjeterapi	142	16
Barns utveckling och behov	424	49
Barnsamtal	483	56
Ingen vidareutbildning upp till 30 hp	119	14

Källa: Socialstyrelsen

Exempel på annan utbildning mindre omfattande än 30 högskolepoäng som kommunerna bedömt relevant är motiverande intervju (MI), lösningsfokuserat arbete, systemteoretisk utbildning, Signs of Safety⁷⁸, kognitiv beteendeterapi, KBT, fördjupningskurs familjerätt, ledare av olika föräldrastödsprogram (Komet, Cope, BIFF), ledare av olika barngrupper (Skilda världar, Komet ungdom, Trappan, ART), utbildning i metoder utifrån anknytnings-teoretiskt perspektiv (ICDP, IAS, Marte meo), om barns försörjning vid separation samt sexologi.

Övrig kompetensutveckling

I enkäten har också ställts frågor om kompetensutveckling bland samtalsledarna inom ytterligare kunskapsområden som bedömts nödvändiga för arbetet. Det handlar om kunskap kring kriser och konflikter, hot och våld i nära relationer, missbruk, psykisk ohälsa samt etnicitet och kulturella olikheter.

För dem som besvarat enkäten har det i många fall inte varit känt om samtalsledaren genomgått några fördjupningskurser inom dessa områden.

⁷⁷ Metoden bygger på studier av hur föräldrar och barn samspekar med varandra och hur detta bidrar till barnets sociala och intellektuella utveckling. Samspelet filmas och analyseras för att se vad i kommunikationen som leder till positiv utveckling.

⁷⁸ Signs of safety syftet med metoden är att genom en lösningsinriktad riskbedömningsmodell för myndighetsutövande arbete.

Vanligast är att samtalsledare gått kurs om hot och våld i nära relationer. Beräknat på de fall där frågan har kunnat besvaras har knappt åtta av tio samtalsledare sådan vidareutbildning. Ovanligast är vidareutbildning kring etnicitet och kulturella olikheter där knappt fyra av tio samtalsledare har vidareutbildat sig. Cirka sex av tio samtalsledare har vidareutbildat sig i kriser och konflikter samt kring missbruk. Knappt hälften har kompetensutveckling kring området psykisk ohälsa.

Hur är personalens utbildningskompetens fördelad mellan kommunerna och över landet?

De 119 samtalsledare som inte gått någon form av vidareutbildning upp till 30 högskolepoäng eller motsvarande är fördelade på 62 av de svarande kommunerna. I 22 av dessa kommuner har ingen av samtalsledarna någon sådan vidareutbildning.

Samtalsledarnas erfarenhet

För att få en bild av hur erfarenheten ser ut bland samtalsledarna har frågor ställts i enkäten om hur länge var och en av samtalsledarna arbetat inom området. Frågorna gäller dels hur länge man arbetat med handläggning av ärenden om vårdnad, boende och umgänge, dels hur länge man arbetat med att leda samarbetssamtal.

Resultatet visar att drygt en tredjedel av samtalsledarna arbetat längre än tio år med samarbetssamtal. Knappt hälften hade arbetat mellan 2 och 10 år. Drygt 10 procent har arbetat mellan 1 och 2 år och ungefär lika många 1 år eller mindre. Erfarenheter av handläggning av vårdnad, boende och umgängesfrågor fördelade sig ungefär på samma sätt, men det är fler, 17 procent, som endast har 0-1 års erfarenhet av denna typ av arbete.

Extern handledning

Möjligheten till extern handledning i arbetet kan skapa förutsättningar till kompetensutveckling och ökad kvalitet. Därför har vi i enkäten frågat om samtalsledarna har tillgång till detta. Knappt 90 procent av kommunerna har svarat att deras samtalsledare har denna möjlighet.

Behov av kompetensutveckling

83 procent av kommunerna ser behov av kompetensutveckling för sina samtalsledare.

Kommunerna har också ombetts ange inom vilket eller vilka områden kompetensutveckling behövs. I första hand lyfts behovet av utbildning kring olika metodfrågor. Många anser att samtalsledarna behöver utbildning i samarbetssamtal i allmänhet och en del som redan har viss samarbetssamtalutbildning önskar få fördjupade kunskaper. Det som framförallt nämns är behov av kompetensutveckling i kris- och konflikthantering, både konkreta verktyg och teoretiska kunskaper. Flera kommuner lyfter särskilt behovet av metoder för att kunna hjälpa föräldrar i svåra konflikter. Ökade

kunskaper för att samtala med barn och metoder för att göra barn mer delaktiga efterfrågas också.

Kunskaper om barns utveckling och behov är ett annat område som nämns, t.ex. anknytningens betydelse. Frågan om hur växelvis boende påverkar barn, speciellt yngre barn, tas även upp i detta sammanhang.

Behov finns även av ökade kunskaper inom det familjerättsliga området. I vissa fall handlar det mer om grundläggande kunskaper, i andra fall om fördjupning. Många nämner behov av ytterligare kunskaper kring ekonomiska frågor i samband med separation och barnets försörjning.

Ökade kunskaper om etnicitet och kulturella olikheter efterfrågas också av många. Även kunskaper om psykisk ohälsa lyfts fram av en del.

Arbetsätt och metoder

Stöd- och styrdokument

På frågan om kommunen har någon form av stöd- eller styrdokument som vägledning i arbetet med samarbetsamtal har 90 procent av kommunerna svarat att de använder Socialstyrelsens handbok och allmänna råd. Cirka en tredjedel av kommunerna har egna framtagna riktlinjer (30 procent), processbeskrivningar (27 procent) och checklistor (36 procent).

Sex procent av kommunerna använder vare sig styrdokument eller handböcker.

Av de kommentarer som kommunerna lämnat i samband med frågan framgår att checklistor och processbeskrivning från utbildningar i samarbetsamtal ibland används som stöd i arbetet. Flera kommuner skriver också att de håller på att ta fram rutiner eller att de ser detta som ett utvecklingsområde.

Kartläggning/inventering av om det är lämpligt med samarbetsamtal och hur samtalen i sådana fall bör inriktas 77 procent av kommunerna genomför alltid eller nästan alltid någon form av kartläggning/inventering för att ta ställning till om det är lämpligt med samarbetsamtal. Fem procent av kommunerna gör aldrig eller nästan aldrig detta och övriga ganska ofta eller relativt sällan (åtta respektive nio procent).

För att bedöma inriktningen på samtalen genomför 84 procent av kommunerna alltid eller nästan alltid en kartläggning av föräldrarnas behov i samband med första samtalet. 10 procent av kommunerna gör detta ganska ofta.

I de flesta fall, 88 respektive 91 procent av kommunerna, är det samtalsledaren som med utgångspunkt från föräldrarnas önskemål, utifrån sin egen erfarenhet och kunskap, avgör om det kan vara lämpligt med samarbetsamtal och hur samtalen bör inriktas. I 28 procent av kommunerna används en checklista för att bedöma om samarbetsamtal är lämpligt och i 12 procent används en checklista för att bedöma samtalens inriktning. Även strukturerade bedömningsmetoder används i 7 procent av samtalen.

Kommunerna har haft möjlighet att lämna kommentarer kring arbetet med att kartlägga om det är lämpligt med samarbetsamtal och hur samtalen i sådana fall bör inriktas. Knappt 60 kommuner har lämnat sådana kommentarer. Av kommentarerna framgår att checklistor och strukturerade bedömningsmetoder framförallt används för att kartlägga förekomsten av våld i nära relationer. Exempel på sådana metoder är SARA och FREDA⁷⁹. Vissa kommuner använder sig av frågeformulär och checklistor när föräldrarna ansöker om samarbetsamtal. Ibland är dessa framtagna av kommunen själv, ibland har samtalsledarna fått dem i samband med en utbildning. Screening görs även i vissa fall av förekomst av t. ex. missbruk och psykisk sjukdom. Det framgår även att bedömningen av om det är lämpligt med samarbetsamtal görs i samråd med kollegor och/eller chef.

Knappt 60 kommuner har även lämnat kommentarer angående kartläggningen av samtalsledarnas inriktning. Av dessa säger i princip samtliga att respektive förälders önskemål om samtalen läggs fram och att en överenskommelse därefter görs om samtalsledarnas inriktning.

Formulerar samtalsledarna tillsammans med föräldrarna konkreta mål med samtalen?

I 56 procent av kommunerna formulerar samtalsledarna alltid eller nästan alltid konkreta mål med samtalen tillsammans med föräldrarna och 30 procent av kommunerna gör det ganska ofta.

Enskilda samtal inom ramen för samarbetsamtal

I enkätundersökningen har vi tagit reda på i vilken uträkning enskilda samtal genomförs med föräldrarna inom ramen för samarbetsamtal dels inledningsvis under en eventuell kartläggning, dels senare i processen. Resultatet visar att enskilda samtal är vanligast under den inledande kartläggningen, medan det är ovanligt under den senare processen även om det förekommer. Fördelningen i procent framgår av nedanstående tabell.

Tabell 3. Förekomst av enskilda samtal med föräldrarna inom ramen för samarbetsamtal. Fördelning i procent.

	Under kartläggningen	Senare i processen
Alltid/nästan alltid	44	4
Ganska ofta	19	10
Förekommer, men relativt sällan	24	61
Aldrig/nästan aldrig	12	23
Vet ej	2	63

Källa: Socialstyrelsen

Kommunerna har haft möjlighet att lämna fria kommentarer till frågeområdet Arbetssätt och metoder. Enskilda samtal med föräldrarna lyfts där fram som en viktig metod för att ta reda på om samarbetsamtal är lämpligt och vilken inriktning samtalen i så fall bör ha. Detta gäller framförallt om

⁷⁹ SARA är en checklista eller en guide som användas för att bedöma risken för upprepat partnervåld. FREDA är standardiserade bedömningsmetoder tänkta att användas i socialtjänstens arbete mot våld i nära relationer. För mer information se Socialstyrelsens metodguide.

det finns misstankar om hot och våld. Vissa kommuner anger att samtal per telefon med vardera föräldern framförallt inledningsvis är vanligt. Det framkommer också av kommentarerna att det ibland finns en rutin om att enskilda samtal ska erbjudas alla föräldrar, men att inte alla föräldrar är intresserade av det. En del kommuner anger att enskilda samtal genomförs om föräldrarna begär det. Det förekommer att handläggarna i en och samma kommuner har olika arbetsmetoder, vissa erbjuder alltid enskilda samtal medan andra gör det mer sällan.

Väntetider

Väntetiden från det att en ansökan om samarbetsamtal kommer in tills dess att det första samtalet, enskilt eller gemensamt, genomförs ligger i de flesta fall på 1-4 veckor. Väntetiden är något längre för de frivilliga samarbetsamtalen jämfört med de samtal som rätten beslutat om, men skillnaden är inte stor.

Tabell 4. Väntetider för samarbetsamtal som genomförs på uppdrag av domstol respektive frivilliga samtal. Fördelning av andelen kommuner i procent.

	Remiss domstol	Frivilliga samtal
Upp till en vecka	2	1
> 1-2 veckor	41	40
> 2-4 veckor	48	44
> 4-6 veckor	3	8
Vet ej	4	2

Källa: Socialstyrelsen

Vanligaste orsaken till att föräldrar behöver samarbetsamtal För att få en bild av de vanligaste behoven hos föräldrar som söker samarbetsamtal har frågor ställts i enkäten om skälen till att föräldrar önskar samarbetsamtal. För varje förälder/familj kan flera skäl ha uppgivits.

Kommunerna uppger att det vanligaste är att föräldrar vill ha *hjälp att nå överenskommelser kring vårdnad, boende och umgänge*. Knappt 80 procent av kommunerna har angett att detta är mycket vanligt och knappt 20 procent att det är en ganska vanlig orsak. Drygt 50 procent av kommunerna har angett att det är mycket vanligt att *föräldrar behöver hjälp att reda ut svårare konflikter* och knappt 40 procent att det är ganska vanligt. Knappt 20 procent av kommunerna anser att det är mycket vanligt att föräldrar behöver *allmän rådgivning och information* och knappt 80 procent att det är ganska vanligt eller förekommer, men relativt sällan. Det är även knappt 20 procent av kommunerna som anser att det är mycket vanligt att *den ene föräldern är orolig för att den andre brister i omsorgen om barnet* och knappt 60 procent anger att det är ganska vanligt.

Använder någon av samtalsledarna specifika modeller, metoder, verktyg eller bedömningsinstrument under samtalen?

Denna fråga gäller arbetet under de samarbetsamtal som sker och avser även att fånga om man har ett enhetligt sätt att arbeta i respektive kommun eller i vilken utsträckning samtalsledarna arbetar på olika sätt.

Resultatet visar att alla samtalsledare i 25 procent av kommunerna använder specifika modeller, metoder, verktyg eller bedömningsinstrument under samtalen. I 35 procent av kommunerna gäller detta vissa av handläggarna och i 35 procent är det ingen samtalsledare som använder specifika modeller, metoder, verktyg eller bedömningsinstrument.

Vanligaste arbetssättet

Samtalsledare kan ha olika förhållningssätt i arbetet. I enkäten har frågan ställts om samtalen är förhandlingsinriktade eller terapeutiska. Drygt 80 procent av kommunerna bedömer att samtalsledarna arbetar förhandlingsinriktat medan knappt 10 procent anger att de arbetar terapeutiskt. Sex procent av kommunerna anger annan inriktning, t.ex. lösningsfokuserat och pedagogiskt. Av vissa kommentarer som lämnats har några kommuner framfört att arbetet har inslag av flera olika arbetssätt.

En eller två samtalsledare?

Kommunerna har i enkätsvaren angett hur vanligt det är att samtalen genomförs med två samtalsledare närvarande. Drygt 60 procent av kommunerna har angett att det är mycket vanligt medan 12 procent av kommunerna har svarat att det är ganska vanligt. 15 procent har svarat att det är relativt ovanligt och 12 procent att det förekommer mycket sällan eller aldrig.

Av kommentarerna som 30 kommuner lämnat framgår att många bedömer att det vore en fördel av vara två, men att bristande resurser eller det faktum att det bara finns en samtalsledare i kommunen leder till att samtalen genomförs med en samtalsledare. I vissa kommuner är man två samtalsledare i de fall det bedöms nödvändigt. Flera kommuner påtalar att det oftast är en fördel att samtalen hålls av en samtalsledare och att det inte finns något belägg för att resultatet blir bättre med två.

Barns delaktighet

I enkätundersökningen har frågor ställts om barns delaktighet inom ramen för samarbetsamtal och om samtalsledarna uppmärksammar i vilken utsträckning samtalsledarna bedömer att föräldrarnas överenskommelser är för barnets bästa.

Är det vanligt att samtalsledaren har kontakt med barnet inom ramen för samarbetsamtalen?

Den övervägande majoriteten, 78 procent, av kommunerna uppger att det är relativt ovanligt eller att det mycket sällan eller aldrig förekommer att samtalsledaren har kontakt med barnet/barnen inom ramen för samarbetsamtalen. När samtalsledaren har kontakt med barnet är det något vanligare att samtalsledaren har enskild kontakt med barnet/barnen (19 procent) än att barnet deltar i samtalet tillsammans med föräldrarna (10 procent).

Vilken är orsaken till att barnet involveras i samtalen?

Frågan har besvarats av de kommuner som svarade ja på ovanstående fråga. Det kan finnas olika orsaker till att barn involveras i samarbetsamtal. I enkäten har fem alternativa orsaker listats och kommunerna har angett hur vanligt förekommande de olika orsakerna är på en fyrgradig skala.

Det vanligaste är att samtalsledarna involverat barnet för att *inför bedömningen om samtalsinriktning få barnets syn på situationen*. Av de 57 kommuner som svarat på frågan har 73 procent uppgivit att detta är en mycket eller ganska vanlig orsak till kontakten med barnet. Drygt 60 procent av kommunerna har uppgivit att det är mycket eller ganska vanligt att *föräldrarna önskar att barnet/barnen ska vara delaktigt*. Cirka 55 procent gör motsvarande bedömning vad gäller hur vanligt förekommande det är att samtalsledarna har kontakt för att *kunna göra en bedömning av om föräldrarnas överenskommelse är för barnets bästa* liksom för att *föräldrar eller samtalsledare önskar informera barnet*.

Enligt drygt 11 procent av kommunerna är det mycket eller ganska vanligt att orsaken är *en annan än de svarsalternativ som finns i enkäten*.

Av kommentarer som lämnats av kommunerna har framförts att barnsamtal är vanligare när samtalen remitteras från domstol än när de sker på föräldrars eget initiativ. Vissa kommuner poängterar att bedömning om barns deltagande behöver göras utifrån barnets ålder och mognad. Enligt flera kommuner är barnen som berörs av samarbetsamtal oftast i förskoleåldern och bedöms då vara för små för att delta i samtal. En annan bedömningsgrund som nämns, utöver barnets ålder, är föräldrarnas förmåga att hålla samtalen på en konstruktiv nivå. Det framkommer också att barn medverkar i samarbetsamtal utifrån att de själva vill och har behov av det. Andra kommuner menar att alla barn ska erbjudas möjlighet att medverka utifrån den rätt de enligt barnkonvention och lagstiftning har att få information och komma till tals i frågor som rör dem. Flera kommuner nämner att frågan om barns medverkan i samarbetsamtal är komplicerad och är en utvecklingsfråga där behov finns av utbildning och ökade kunskaper.

Är överenskommelserna förenliga med barnets bästa?

Knappt 60 procent av kommunerna uppger att det under 2014 förekommit att samtalsledare bedömt att föräldrarnas förslag på överenskommelser inte varit förenligt med barnets bästa. Av de kommentarer som kommunerna

lämnat framgår att föräldrars överenskommelser om barnets boende kan vara föremål för synpunkter från samtalsledarna.

Uppföljning

Uppföljning av det generella målet med samarbetssamtal

Samtliga 254 kommuner har svarat på frågan. 36 procent av kommunerna har svarat att de alltid eller ganska ofta följer upp om målet med samarbets-samtalen nåtts, det vill säga det generella målet att föräldrarna ska enas och bättre kunna samarbeta kring barnet. 38 procent av kommunerna har svarat att de aldrig gör det.

Hur sker denna uppföljning?

Samtliga 149 kommuner som hade svarat ja på fråga 28 har svarat på denna fråga.

De flesta kommunerna, 71 procent, har uppgivit att de gör det genom muntliga frågor till föräldrarna. 11 procent ställer muntliga frågor till barnet. 9 procent gör det genom ett frågeformulär till föräldrarna och 5 procent frågar samtalsledarna.

Exempel på andra sätt att följa upp målen är att använda feedbackorienterad terapi som innebär att varje samtal utvärderas med formulär som föräldrarna fyller i före och efter mötet. Syftet är att ta reda på om samtalsledaren har pratat om rätt saker och föräldrarna har känt sig lyssnade till. I en kommun genomfördes under två år en enkätundersökning där föräldrarna anonymt fick skatta och beskriva vad samtalen lett till. Resultaten visade generellt att samarbetet blivit något bättre än innan samtalsserien. I systemet antecknas måluppfyllelse om föräldrarna är överens helt eller delvis. Flera kommuner svarar att de har uppföljningsmöten efter en viss tid. I en kommun pågår planering för en mer strukturerad uppföljning av föräldrarnas upplevelse av samtalen som ska ske via en enkät till föräldrarna. Uppföljning ska pågå under ett år.

Erbjuds de föräldrar som nått en överenskommelse uppföljande samtal en tid efter avslut?

Samtliga 254 kommuner har svarat på frågan. 48 procent av kommunerna följer en tid efter avslutat samtal alltid eller ganska ofta upp hur överenskommelsen fungerat. 26 procent gör det relativt sällan och 23 procent nästan aldrig.

Finns en uppföljning av samarbetssamtalen sammanställd på verksamhetsnivå?

209 kommuner har svarat på frågan det vill säga de som svarat ja på fråga 28 och/eller 30. Av dessa kommuner har 12 procent svarat att den uppföljning de gör finns sammanställd på verksamhetsnivå.

Statistik

Vilka av följande statistikuppgifter rörande samarbetsamtal 2014 är möjliga att redovisa på verksamhetsnivå?

Totalt 77 procent av kommunerna har svarat att de kan redovisa hur många föräldrapar som deltagit i samarbetsamtal. Av dessa kan 81 procent redovisa hur många ärenden som initierats av domstol och 73 procent hur många som initierats av föräldrarna själva. Antal ärenden där föräldrarna vid avslut har varit överens kan redovisas av 21 procent av dessa kommuner. 14 procent av kommunerna kan redovisa antal ärenden som trots samarbetsamtal lett till domstolsprocess.

Flera kommuner påpekar att statistiken förs per barn. Några kommuner svarar att de kan sammanställa uppgifterna manuellt men inte ur verksamhetssystemet. Ett par kommuner säger att de kan ta fram uppgifter om samtalen lett till avtal.

De kommuner som svarat att de kan redovisa enligt ovan har ombetts svara på nedanstående frågor

Sammanlagt har dessa kommuner haft 12 082 föräldrapar i samarbetsamtal. Av dessa ärenden har 1 504 eller 12 procent initierats av domstol och 10 079 eller 83 procent av föräldrarna själva.

Antal samarbetsamtalsärenden var totalt 4 325 och antalet ärende där föräldrarna varit överens 2 456 d.v.s. 57 procent.

Av totalt 1 408 samarbetsamtalsärenden har 126 d.v.s. 9 procent lett till domstolsprocess.

Samtalsledarnas uppfattning om resultatet av samarbetsamtalen

Resultatet från detta frågeområde bygger i stor utsträckning på öppna svar där kommunerna fritt framfört sin uppfattning om samarbetsamtal som en metod att effektivt hjälpa föräldrar att samarbeta bättre och komma överens.

Framgångsfaktorer och hinder

215 kommuner har svarat på frågan om vilka de viktigaste framgångsfaktorerna är i arbetet med samarbetsamtal och 217 kommuner om vilka hinder som finns för att nå ett gott resultat med samtalen. Eftersom hinder i stora delar är den andra sidan av framgångsfaktorerna redovisas svaren tillsammans. Svaren har delats upp i fyra kategorier

- Faktorer kopplade till föräldrarna
- Faktorer kopplade till samtalsledarna
- Faktorer kopplade till organisation
- Faktorer kopplade till metoder

Det är vanligast att kommunerna nämner faktorer som är kopplade till föräldrarna när det gäller hinder. Beträffande förutsättningarna för framgångsrika samtal framförs i högre utsträckning en blandning av de ovan nämnda faktorerna.

Kommunerna är i hög grad överens kring vilka hinder och framgångsfaktorer som finns i arbetet med samarbetsamtal.

Faktorer kopplade till föräldrarna

En viktig framgångsfaktor som nämns av många kommuner är att föräldrarna är motiverade till samarbetsamtal och att båda har en vilja att lösa konflikter och nå en överenskommelse. Många nämner vikten av att föräldrar har en förmåga att reflektera, sätta sig in i den andre förälderns och barnets situation, kompromissa samt fokusera på barnet och sätta barnets behov framför sina egna.

Förutom motsatsen till ovanstående ges andra exempel på hinder för framgångsrika samarbetsamtal t.ex. när konflikterna är alltför djupgående och fastlåsta. Det kan handla om mycket olika värderingar och syn på barnets behov och situationen, bristande föräldraförmåga eller bristande tillit till varandras förmåga, men också om att någon förälder upplever sig väldigt kränkt av den andra och att det finns olösta konflikter i relationen eller kring t.ex. ekonomiska frågor. Det kan också vara svårt att genom samarbetsamtal hjälpa föräldrar som befinner sig i akut kris.

Andra hinder som nämns är bristande kognitiv förmåga hos föräldrarna och att föräldrarna har problem som missbruk eller psykisk ohälsa. Tidigare våld i relationen och maktobalans uppges också vara ett hinder för att kunna hjälpa en familj genom samarbetsamtal.

Flera kommuner nämner även språkliga och kulturella skillnader och att det kan vara svårt när tolk behöver användas i samtalen.

Faktorer kopplade till samtalsledarna

Framgångsfaktorer kopplade till samtalsledarna som nämns är förmågan att skapa en samarbetsallians med föräldrarna och förmedla hopp. Positiva egenskaper som nämns beträffande samtalsledarna är trygghet, tydlighet, opartiskhet, saklighet och förmåga att lyssna på och lämna utrymme till båda föräldrarna samt att ha förmåga att leda och samtidigt kunna följa föräldrarna. Kompetens kring barns utveckling och behov samt förmåga att hjälpa föräldrarna att fokusera på barnet är också viktigt. Flera kommuner nämner också att samtalsledare behöver god erfarenhet och kompetens inom området i stort och gärna vidareutbildning.

Faktorer kopplade till organisation

De organisatoriska faktorer som framförallt nämns är vikten av att ha korta väntetider och att kunna vara två samtalsledare. Om man arbetar två och två är det viktigt att samspelet mellan samtalsledarna fungerar bra.

Faktorer kopplade till metod

Många kommuner anser att samarbetsamtal behöver ha en tydlig struktur där syfte och mål är klargjort och där sakfrågor utifrån barnets behov är i fokus. Vissa kommuner framhåller att det är viktigt att samtalsledaren är flexibel och kan anpassa samtalen efter varje situation. Inledande enskilda

samtal med föräldrarna uppfattas av många som en framgångsfaktor för bedömning av samtalens inriktning liksom möjligheten att arbeta med ”korta överenskommelser” och uppföljande samtal. Flera kommuner framhåller att samtalen bör vara framåtriktade och lösningsfokuserade.

Särskilda situationer där samarbetssamtal inte är framgångsrikt generellt sett

Frågan har besvarats av 252 kommuner. Drygt tre fjärdedelar eller 77 procent anser att det finns situationer när samarbetssamtal inte är en framgångsrik metod. De situationer som nämns är i huvudsak desamma som ovan lyfts som hinder för framgångsrika samarbetssamtal.

På vilket sätt kan dessa familjer få bättre hjälp?

Frågan har ställts till de 179 kommuner som svarat att det finns situationer då samarbetssamtal inte är en framgångsrik metod. Frågan har besvarats av 169 kommuner. Det vanligaste är att kommunerna svarat att föräldrarna i dessa familjer eller i dessa situationer behöver insatser av mer behandlande karaktär utifrån den problematik som finns t.ex. våld, missbruk och psykisk ohälsa. I detta sammanhang talas om individuella kontakter för respektive föräldrar för att komma tillrätta med problemen. Det nämns också att många föräldrar har behov av individuell krisbearbetning innan det är möjligt att arbeta för att komma överens kring sina barn. Många kommuner anser att föräldrarna också behöver få större möjlighet att bearbeta relationen genom familjerådgivning eller annan parterapi. Några kommuner nämner vikten av att hela familjen får hjälp genom att flera professioner samverkar och ger stöd utifrån varje familjs behov.

Endast en handfull kommuner nämner att barnen kan behöva eget stöd, t.ex. genom gruppverksamhet. Det finns också ett relativt stort antal kommuner som menar att den bästa hjälpen kan vara att domstolen fattar tydliga beslut utifrån barnets bästa i de fall samarbetssamtal inte ger resultat. Medlare genom domstol, koordinator och Konflikt och försoning nämns också som framgångsrika metoder. Barns behov av individuellt stöd nämns inte av någon kommun.

Är samarbetssamtal generellt sett en effektiv insats för att förebygga tvister i domstol?

Knappt 40 procent av kommunerna har svarat att de anser att samarbetssamtal är en mycket effektiv insats för att förebygga tvister i domstol och 56 procent har svarat att de anser att det är en ganska effektiv insats. 5 procent av kommunerna anser att det inte är en särskilt effektiv insats i detta avseende.

Hur kan arbetet med samarbetsamtal utvecklas?

Kommunerna har haft möjlighet att fritt svara på frågan och 176 av kommunerna har lämnat ett svar. Det vanligaste svaret är att samtalsledare behöver mer utbildning och många efterfrågar nationella satsningar så att enhetligheten över landet ökar. Drygt en fjärdedel av de kommuner som svarat framförde detta. Det finns för få utbildningar om samarbetsamtal att söka till. Exempel på områden för vidareutbildning är lagstiftning, handlägningsfrågor, metoder för att förebygga konflikter, samtalsmetodik, ökade kunskaper om kris- och konflikthantering och medling utifrån barnets bästa. Även utbildning till föräldrarna själva nämns i sammanhanget, liksom mer pedagogiska inslag i samarbetsamtalen.

13 procent av kommunerna framför också att den nationella satsningen bör inkludera kunskapsstöd av olika slag t.ex. i form av handböcker, riktlinjer, rekommendationer och metodstöd. Även stöd för en bättre struktur i form av rutiner, checklistor m.m. efterfrågas.

Mer och tidigare information till föräldrar om möjligheten till samarbetsamtal nämns också som en viktig framgångsfaktor. Förslag lämnas om att använda sig av kanaler som BVC, förskola och skola för spridning av informationen. Myndigheter som Socialstyrelsen skulle också kunna ha mer information på sin webbplats. Syftet är att föräldrar skulle kunna få hjälp tidigare.

Mer samverkan mellan familjerätt och tingsrätt uppfattas också som ett sätt att förbättra resultatet av samarbetsamtal. Modellen Konflikt och försoning nämns som ett sätt att arbeta liksom medling, koordinator och en förbättrad dialog med domare. Även mer samverkan med andra verksamheter som har kontakt med barn och föräldrar anses värdefullt. Exempel på sådana verksamheter är socialtjänstens barn och ungdomsvård, andra delar av socialtjänsten, familjecentraler, BUP m.fl.

Vissa kommuner anser att Sverige borde ta efter Norges modell med ett antal obligatoriska samarbetsamtal/medling i samband med separation för par som har barn.

Ett antal kommuner anser att samarbetsamtalen skulle förbättras om barnen gjordes mer delaktiga än vad som idag är fallet. Flera kommuner har erfarenhet av att barnsamtal ger ett bättre barnperspektiv i samtalen och gör det lättare att motivera föräldrarna att hitta lösningar. Även metoder och material för barnsamtal efterfrågas.

Det framförs också att det skulle vara värdefullt med fler utvärderingar och uppföljningar av samarbetsamtal för att få mer kunskap om vilka metoder och arbetssätt som är framgångsrika.

Andra metoder och arbetssätt i ärenden om vårdnad, boende och umgänge

För att få en bild av kommunernas arbete i ärenden om vårdnad, boende och umgänge har de utifrån olika svarsalternativ fått svara på vilka andra metoder och arbetssätt som används utöver samarbetsamtal. Cirka en tredjedel av kommunerna uppger att de inte använder sig av några andra särskilda metoder eller arbetssätt. Vissa kommuner som använder sig av andra

metoder än samarbetsamtal kan ha fyllt i flera svarsalternativ. Svaren fördelar sig enligt nedanstående tabell.

Tabell 5. Andra metoder än samarbetsamtal som används i kommunerna

Metod/Arbetsätt	Antal	Andel procent
Konflikt och försoning	32	13
Separationsteam	1	0
Föräldrautbildning till separerade föräldrar	56	22
Gruppverksamhet till barn med separerade föräldrar	109	43
Andra insatser för barnen	51	20
Andra metoder	41	16
Inga andra särskilda metoder och arbetsätt	86	34

Källa: Socialstyrelsen

Bilaga 2: Fördjupningsdel

Enkät till samarbetsamtalsledare

Datainsamling

Datainsamlingen om samtalsledarnas bakgrund och kompetens genomfördes via en webbenkät under huvudsakligen mars månad 2015. Samtalsledarna i de kommuner som ingick i undersökningen svarade på frågor om sin utbildning och erfarenhet av samarbetsamtal.

Därefter genomfördes datainsamlingen om samtalen via en webbenkät där samtalsledarna i de kommuner som ingick i undersökningen hade till uppgift att registrera ett antal uppgifter om var och en av de familjer som de hade haft ett avslutande samarbetsamtal med någon gång under perioden 1 mars till 30 april 2015. Registreringen genomfördes i anslutning till samtalet och en förutsättning var att bägge de föräldrar som deltog i samtalet lämnade sitt samtycke.

Statistikens innehåll

Population

Populationen utgjordes av de föräldrar som deltagit i avslutningssamtal under mars-april 2015 under ledning av en samtalsledare i kommunerna Botkyrka, Gävle, Gotland, Södermalms stadsdelsförvaltning i Stockholm, Göteborg, Motala, Norrköping, Sundsvall, Uddevalla, Östersund, Aneby, Eksjö, Nässjö, Sävsjö, Vetlanda, Sigtuna, Sollentuna och Upplands Väsby. De tre sistnämnda kommunerna leds i familjerättsliga frågor av en gemensam nämnd och smålandskommunerna är organiserade i Höglandets kommunalförbund.

Från ovanstående kommuner begärdes det in uppgifter om vilka som var samtalsledare och totalt förtecknades 95 samtalsledare. Dessa skulle registrera sina avslutningssamtal under mätperioden. Inga avslutande samarbetsamtal uppgavs dock ha genomförts i Stockholm eller på Gotland under den aktuella tidsperioden.

Totalt genomfördes 54 samtalsledare 133 avslutningssamtal under mätperioden och i 81 fall lämnade båda föräldrarna sitt samtycke till deltagande i den fördjupade studien. Dessa 81 samtal genomfördes av totalt 38 samtalsledare, där den som verkställde flest avslutningssamtal genomförde fem samtal.

Statistiska mått och redovisningsgrupper

Svaren på den aktuella frågan redovisas för populationen i dess helhet.

Mätning

I samband med datainsamlingen kan mätfel förekomma. Orsaken kan bl.a. vara mätinstrument, informationssystem och insamlingsätt. I syfte att reducera mätfelen har frågeformulär och missiv konstruerats i samråd av ämneskunnig enkätfrågekonstruktör.

Bortfall

Av 95 samtalsledare besvarade 70 enkäten om bakgrund och kompetens vilket ger en svarsfrekvens på 74 procent.

När det gäller avslutningssamtalen går det inte att helt utesluta möjligheten att samtal genomförts som inte registrerats av en samtalsledare.

De samtalsledare som besvarat enkäten har i vissa fall lämnat enstaka frågor obesvarade. Det högsta s.k. interna bortfallet har noterats vid de frågor som rör barnens närvaro vid samtalen. 14 samtalsledare av 38 har inte besvarat frågan om barnen var närvarande vid de samtal som föregick de gemensamma samarbetsamtalen. Frågan om barnen var närvarande vid de gemensamma samtalen har inte besvarats vid 11 tillfällen och lika många gånger har frågan om barnens närvaro vid enskilda samtal inte besvarats.

Bearbetning

Fel kan också uppstå vid bearbetningen av materialet. För att minska risken för denna typ av fel finns kontroller vid såväl registrering, granskning, rättning som vid slutkontroll av resultatet.

Jämförbarhet och sammanvändbarhet

Resultaten behöver inte alltid avspegla faktiska förhållanden. Avvikelserna kan bero på mätfel – t.ex. kan frågor och anvisningar ha tolkats olika.

Bakgrundsinformation om samtalsledarna

De flesta samtalsledarna i den fördjupade studien (89 procent) var kvinnor och 11 procent var män. Av dessa hade 97 procent socionomutbildning, 4 procent hade annan beteendevetenskaplig utbildning och 8 procent hade annan utbildning. 43 procent av samtalsledarna hade en längre vidareutbildning motsvarande 30 högskolepoäng med relevans för samarbetsamtal.

Av samtalsledarna har 91 procent även en kortare utbildning i samarbets-samtal, konfliktlösning, par- och familjeterapi, barns utveckling barnsamtal, lösningsfokuserat arbetssätt eller motiverande intervju, MI. 41 procent av samtalsledarna har en tre-dagarsutbildning i samarbetssamtal och 14 procent den längre utbildningen om 15 högskolepoäng på Ersta Sköndal.⁸⁰

60 procent har gått kurs i kriser och konflikter, 72 procent i våld och hot, 64 procent i missbruk, 36 procent i psykisk ohälsa samt 37 procent i etnicitet och kulturella olikheter.

Hälften av samtalsledarna har mer än fem års erfarenhet och 28 procent har mer än 10 års erfarenhet av att leda samarbetssamtal. 10 procent av samtalsledarna har mindre än ett års erfarenhet.

Bakgrundsinformation om familjen

Har båda föräldrarna lämnat samtycke till att medverka i kartläggningen?

I 81 ärenden samtyckte föräldrarna till att delta i undersökningen. I 52 ärenden d.v.s. 39 procent av ärendena saknas samtycke från en eller båda föräldrarna.

Föräldrarnas kön

I samtliga ärenden var de föräldrar som deltagit i samarbetssamtalet en man och en kvinna. Andelen fäder som deltagit i den fördjupade studien var 49 procent.

Antal barn i familjen som berörs av samarbetssamtal

I de flesta familjerna, 60 procent, fanns ett barn som berördes av samtalet och i 35 procent av ärenden berördes två barn. Totalt berördes 110 barn av samtalen i den fördjupade studien.

Är barnet flicka eller pojke?

Lika många flickor som pojkar berördes av samtalen.

Hur gammalt är barnet?

58 procent av barnen var under 6 år (av dessa var 10 procent under 1 år), 33 procent av barnen var i ålder 7-12 år och 8 procent var 13-18 år.

Vem har vårdnaden om barnet?

De allra flesta föräldrar, 85 procent, hade gemensam vårdnad om barnet. I 15 procent av ärendena hade modern ensam vårdnad. Fadern hade inte ensam vårdnad om något barn som berördes av samtalen.

Hur bor barnet?

40 procent av barnen bodde växelvist hos föräldrarna. 37 procent av barnen bodde huvudsakligen hos modern och 4 procent huvudsakligen hos fadern.

---

⁸⁰ Totalt har cirka 130 personer hittills deltagit i denna utbildning enligt uppgift från kursansvarig Bernt Wahlsten.

Enbart hos modern bodde 16 procent av barnen och en procent hos fadern. För två barn hade föräldrarna inte separerat än.

Har barnet något umgänge med den föräldern det inte bor tillsammans med?

Majoriteten av alla barn hade umgänge med den andre föräldern, 96 procent.

Har någon förälder uppgivit under samtalen att något av följande problem förekommer?

I 19 procent av ärendena fanns uppgifter om att modern hade psykisk eller fysisk ohälsa och i 17 procent fadern. I 9 procent av ärendena fanns uppgifter om att fadern haft ett våldsamt beteende och i 2 procent modern. Missbruk förekom enligt samtalsledarna i 17 procent av ärendena hos fadern och i 1 procent hos modern. Neuropsykiatrisk problematik förekom hos fadern i 7 procent av ärendena och hos modern i en procent av ärendena. Funktionsnedsättning förekom hos modern i en procent av ärendena. I 6 procent av ärendena fanns uppgifter om att båda föräldrarna hade något av ovanstående problem. I 52 procent av ärendena fanns inga uppgifter om ovanstående problem. Några föräldrar hade ett eller flera av dessa problem.

Har någon förälder uppgivit under samtalen att något av följande problem förekommer vad gäller barnet?

I 35 procent av ärendena hade föräldrarna uppgivit till samtalsledaren att barnet hade psykisk eller fysisk ohälsa, funktionsnedsättning, neuropsykiatriska problem eller skolproblem. Flera av barnen var ledsna, oroliga, in-dragna i föräldrarnas konflikt, kamratproblem eller tonårsproblematik.

Har familjen haft kontakt med någon av följande verksamheter, vad gäller barnen, vad gäller relationen mellan föräldrarna eller kring familjens situation i stort?

42 procent av familjerna hade haft kontakt med socialtjänstens barn och familjegrupp, 21 procent med familjerådgivningen och 18 procent med socialtjänstens råd- och stödverksamhet. 11 procent hade haft kontakt med Barn- och ungdomspsykiatri, BUP. Uppgifter fanns också om kontakt med kuratorer, barnmedicin och rehabiliteringen.

Har familjen tidigare utretts av socialtjänsten/familjerätten när det gäller vårdnad, boende och/eller umgänge?

7 procent av familjerna hade enligt samtalsledarna tidigare utretts av familjerätten när det gällde vårdnad, boende och umgänge.

På vems eller vilkas initiativ kom samtalen till stånd?

Modern var i 32 procent av ärendena initiativtagare till samtalen. Fadern i 26 procent av ärendena. I 27 procent var initiativet gemensamt. Tingsrätten hade remitterat 19 procent av ärendena och i 2 procent kom initiativet från socialtjänsten.

Hur lång tid tog det, från det att ansökan om samarbetsamtal kom in till kommunen, till dess att första samtalet (enskilt eller gemensamt) genomfördes?

I 19 procent av ärendena fick föräldrarna tid inom två veckor och i 49 procent inom fyra veckor. Väntetiden var i 11 procent av ärenden mer än sex veckor.

Har föräldrarna erbjudits enskilda samtal, och har sådana i så fall genomförts?

Enskilda samtal genomfördes i 84 procent av ärendena. I 14 procent av ärendena erbjöds inga enskilda samtal eftersom det inte bedömdes relevant.

Genomfördes det före det första gemensamma samtalet någon form av inventering/kartläggning av familjens situation i syfte att bedöma lämpligheten med samarbetsamtal?

Samtalsledarna uppger att i 94 procent av alla ärenden genomfördes en kartläggning för att bedöma lämpligheten av samarbetsamtal.

Hur genomfördes denna inventering/kartläggning?

I 38 procent av ärenden genomfördes detta med hjälp av en checklista eller strukturerad bedömningsmetod (18 procent). I 37 procent av ärendena genomfördes det genom samtalsledarens bedömning utifrån egen erfarenhet och kunskap.

Det kan finnas flera alternativa orsaker till att föräldrarna behöver samarbetsamtal. Ange vilka som var aktuella i detta ärende

I 94 procent av ärendena fanns enligt samtalsledarna behov av överenskommelser i konkreta frågor om vårdnad, boende och umgänge. Andra skäl för föräldrarna att söka samarbetsamtal är för att reda ut svårare konflikter (31 procent av ärendena) och oro för att den andre föräldern brister i omsorgen (33 procent av ärendena). I 15 procent av ärendena handlade det om frågor om barnets försörjning och enklare rådgivning och information i 17 procent av ärendena.

Genomfördes inledningsvis någon form av inventering/kartläggning av familjens behov för att bedöma samtalens inriktning?

Det genomfördes en kartläggning av familjens behov för att bedöma samtalens inriktning i 95 procent av ärendena.

Om samtalen

Hur genomfördes inventeringen/kartläggningen?

I 53 procent av ärendena genomfördes kartläggningen genom samtalsledarens bedömning utifrån egen erfarenhet och kunskap. I 15 procent gjordes kartläggningen med en checklista eller en strukturerad bedömningsmetod.

I 31 procent av ärenden gjordes bedömningen på annat sätt exempelvis genom tidigare kännedom, att parterna fick berätta vilka problem de tyckte fanns eller genom en egen modell.

Formulerades det tillsammans med föräldrarna några konkreta målsättningar med samarbetssamtalen?

Konkreta målsättningar med samtalen formulerades i 89 procent av ärendena.

Användes några specifika modeller, metoder eller verktyg under samtalen?

I 49 procent av ärendena användes specifika modeller, metoder eller verktyg och i 45 procent gjordes det inte. Några kommuner har en egen strukturerad metod eller basmetod. I en del ärenden användes nätverkskartor, tejpningfigurer, lösningsfokuserad modell, reflekterande team, olika medlingsmetoder.

Vilket av följande arbetssätt skulle du säga var det mest kännetecknande för samtalet/samtalen?

I 53 procent av ärenden bedöms arbetssättet varit förhandlingsinriktat, i 11 procent av ärendena terapeutiskt och i 18 procent handlade det om information och vägledning. 19 procent har uppgivit att de har ett annat förhållningssätt exempelvis pedagogiskt, försöker underlätta kommunikationen, stödjande, eklektiskt⁸¹ förhållningssätt m.m.

Ange antalet gemensamma samtal som genomfördes med familjen i denna omgång?

I 28 procent av ärenden hade föräldrarna mer än fyra samtal, och ett samtal ägde rum i 15 procent av ärendena.

Hur många samtalsledare deltog i samtalen?

I 43 procent av ärendena var det en samtalsledare som deltog i samtalet och i 47 procent var det två samtalsledare. I 10 procent av ärendena var det ibland en ibland två.

När ni var två samtalsledare var ni då en man och en kvinna?

I 11 procent av de samtal där två samtalsledare deltog var det en man och en kvinna. I övriga ärenden var samtalsledarna två kvinnor, 89 procent.

Har samtalen genomförts med hjälp av tolk?

Tolk användes i 4 procent av samtalen.

Om barnet/barnen

Genomfördes det några samtal där barnen var närvarande?

I 4 procent av ärendena var barnen med vid enskilda samtal före de gemensamma samtalen.

---

⁸¹

I 14 procent av ärendena var barnen närvarande under de gemensamma samtalen och i 17 procent deltog barnen vid enskilda samtal efter gemensamma samtal.

Ange antalet enskilda barnsamtal

I 31 procent har ett samtal ägt rum och i 54 procent två samtal och i 15 procent har tre samtal ägt rum. Totalt är det 13 barn som kommit till tals i studien.

Om barnet/barnen varit involverade, ange skälet/skälen till detta

Samtalsledarna svarar att det är en arbetsrutin, att samtalsledaren ville få barnens syn för bedömning och att föräldrarna önskade det.

Föräldrarnas samarbete och konfliktnivå

Hur bedömer du samarbetet föräldrarna emellan vid första samtalet?

Samtalsledarna bedömer samarbetet som tillfredställande i 19 procent av ärendena och som otillfredsställande i 54 procent av ärendena.

Hur bedömer du samarbetet föräldrarna emellan vid sista samtalet?

Vid sista samtalet bedömer samtalsledaren samarbetet mellan föräldrarna som tillfredställande i 69 procent av ärendena och i 11 procent av ärendena som otillfredsställande.

Hur bedömer du konfliktnivån vid första samtalet?

Konfliktnivån bedöms av samtalsledarna vara hög i 25 procent av samtalen, medelhög i 56 procent och låg i 19 procent av ärendena.

Hur bedömer du konfliktnivån vid sista samtalet?

Samtalsledarna anser att det var hög konfliktnivå i 10 procent av ärendena, medelhög i 21 procent och i 53 procent av samtalen låg. 15 procent av föräldrarna bedömdes inte ha någon konflikt alls.

Resultatet av samtalen

Följde ni i samband med avslut upp om målen med samtalen uppnåts?

I 87 procent av ärendena följde samtalsledaren upp om målet med samtalen nåtts.

Uppfattar du att ni lyckades nå målet/målen med samtalen?

I 70 procent av ärendena uppfattar samtalsledaren att målet med samtalen uppnåts och i 26 procent delvis. I 3 procent har målen inte uppnåts.

Nådde föräldrarna fram till några konkreta överenskommelser under samtalen?

Föräldrarna nådde fram till konkreta överenskommelser i 88 procent av ärendena. I 2 procent av ärenden var det inte syftet med samtalen.

Vilken/vilka typer av överenskommelser handlade det om?

I 6 procent av ärendena upprättades avtal. I 94 procent upprättades andra typer av överenskommelser.

Bedömer du att överenskommelsen är i överensstämmelse med barnets bästa?

I 97 procent av ärendena anser samtalsledaren att överenskommelsen är till barnets bästa och i 3 procent av ärendena går det inte att bedöma.

Har föräldrarna erbjudits något uppföljande kontakt?

I 82 procent av ärendena har föräldrarna erbjudits en uppföljande kontakt. I 15 procent av ärendena bedömdes det inte relevant och i 3 procent av ärendena erbjöds föräldrarna ingen uppföljande kontakt.

Är det din uppfattning att föräldrarna nu har fått en ökad förståelse för barnets/barnens situation och behov?

Samtalsledarna anser att i 38 procent av ärendena har föräldrarna definitivt fått en ökad förståelse för barnets situation och behov och i 51 procent av ärendena har de fått det i viss mån. I 5 procent av ärendena bedöms föräldrarna knappast ha fått det.

Är det din uppfattning att föräldrarna nu har fått bättre förutsättningar att samarbeta?

I 88 procent av ärendena bedöms föräldrarna definitivt eller i viss mån ha fått bättre förutsättningar att samarbeta. I 10 procent har de knappast eller definitivt inte fått bättre förutsättningar till samarbete.

Hur nöjd är du med ditt sätt att leda samtalen?

84 procent av samtalsledarna är mycket nöjda (34 procent) eller ganska nöjda (60 procent) med sitt sätt att leda samarbetssamtalen. I 2 procent av ärendena var samtalsledarna ganska eller mycket missnöjda med samtalen.

Bilaga 3: Fördjupningsdel

Enkät till föräldrarna

Datainsamling

De föräldrar som genomförde ett avslutande samarbetsamtal under perioden 1 mars till 30 april 2015 gavs möjlighet att via en pappersenkät besvara frågor om bl.a. det sätt på vilket samarbetsamtalen genomfördes och konfliktnivån mellan sig och sin partner före och efter samarbetsamtalen. Föräldrarna besvarade enkäten var och en för sig och i direkt anslutning till avslutningssamtalet.

Statistikens innehåll

Population

Undersökningen genomfördes i kommunerna Botkyrka, Gotland, Gävle, Göteborg, Motala, Norrköping, Södermalms stadsdelsförvaltning i Stockholm, Sundsvall, Uddevalla, Östersund, Aneby, Eksjö, Nässjö, Sävsjö, Vetlanda, Sigtuna, Sollentuna och Upplands Väsby. De tre sistnämnda kommunerna leds i familjerättsliga frågor av en gemensam nämnd och smålandskommunerna är organiserade i Höglandets kommunalförbund.

Stockholm och Gotland ingick i populationen men inga avslutande samarbetsamtal uppgavs ha genomförts under den aktuella tidsperioden.

Totalt besvarades enkäten av 148 föräldrar.

Statistiska mått och redovisningsgrupper

Svaren på den aktuella frågan redovisas för populationen i dess helhet.

Mätning

I samband med datainsamlingen kan mätfel förekomma. Orsaken kan bl.a. vara mätinstrument, informationssystem och insamlingssätt. I syfte att reducera mätfelen har frågeformulär och missiv konstruerats i samråd av ämneskunnig enkätfrågekonstruktör.

Bortfall

Deltagande i undersökningen var frivilligt och det har inte registrerats vilka eller hur många föräldrar som avböjt deltagande.

Även föräldrar som besvarat enkäten har i vissa fall lämnat enstaka frågor obesvarade. Av de 100 föräldrar vars barn inte träffat samtalsledaren vid något eller några samtal, har knappt hälften inte svarat på följdfrågan om det skulle

ha varit värdefullt om barnet fått möjlighet att komma till tals. Av de 109 föräldrar som erbjudits tid för ett uppföljande samtal har en dryg femtedel inte besvarat frågan om de tackat ja till detta.

Bearbetning

Fel kan också uppstå vid bearbetningen av materialet. För att minska risken för denna typ av fel finns kontroller vid såväl registrering, granskning, rättning som vid slutkontroll av resultatet.

Jämförbarhet och sam användbarhet

Resultaten behöver inte alltid avspegla faktiska förhållanden. Avvikelse kan bero på mätfel – t.ex. kan frågor och anvisningar ha tolkats olika.

Resultatsammanställning

Totalt har 148 föräldrar svarat på enkäten. Ärendena har varit aktuella hos samtalsledare i 10 kommuner/stadsdelar under mars och april 2015. En kommun och en stadsdel har inte haft något ärende under den aktuella perioden. Kommunerna har haft totalt 2 till 22 ärenden under perioden.

Frågor om barnet/barnens boende och kontakt med föräldrarna

Föräldrarnas kön?

Av de föräldrar som svarat är ungefär lika många mammor, 51 procent, som pappor, 49 procent.

Antal barn i familjen som berörs av samarbetssamtal?

I de flesta familjerna berördes ett eller två barn. Antalet barn är färre än vad samarbetsamtalsledarna uppgivit, 84 stycken.

När flyttade du och den andra föräldern isär?

Flertalet föräldrar separerade för mer än ett år sedan, 66 procent. 8 procent av föräldrarna har aldrig levt tillsammans.

Hur bor barnet?

40 procent av barnen bor växelvis hos sina föräldrar. 15 procent bor endast hos en förälder. Fler pappor, 43 procent, än mammor, 38 procent, har uppgivit att barnet bor växelvis. Ingen mamma har uppgivit att barnet bor endast hos fadern. En del föräldrar har alltså olika uppfattningar om hur barnet bor.

Om barnet endast bor hos en förälder har barnet då umgänge med den andre föräldern?

De allra flesta barnen, 90 procent, har umgänge med den andre föräldern men 10 procent uppges inte ha det. Även här har mammor och pappor olika uppfattning. Samtliga pappor uppges att barnet också har umgänge med den andre föräldern. Några föräldrar har uppgivit att barnet bor på annat sätt, t.ex. att en förälder har barnet på dagen och den andre på natten eller att ett barn bor växelvis hos föräldrarna och det andra barnet inte gör det.

Frågor om stödbehov och tidigare kontakt

Har du gått på samarbetssamtal tidigare?

Nästan 40 procent av föräldrarna har gått på samarbetssamtal tidigare.

Har du haft kontakt med någon av följande verksamheter?

44 procent har haft kontakt med familjerätten med anledning av en utredning om vårdnad, boende eller umgänge. 45 procent har haft kontakt med familjerådgivning eller gått i annan parterapi. 29 procent har haft kontakt med övrig socialtjänst antingen genom en barnavårdsutredning (16 procent) eller via råd och stöd (13 procent). Flera föräldrar har uppgivit att de har kontakt med barnhabiliteringen.

Frågor om samtalen

Vem tog initiativet till samtalen?

I de flesta fall är det föräldrarna själva som tagit initiativ till samtalen. Lika många mammor som pappor, 28 procent, uppges att de gemensamt beslutat om samtalen. Både mammor och pappor uppges att de själva i högre utsträckning tagit initiativ till samtalen än att den andre föräldern gjort det. Socialtjänsten och det juridiska ombudet har varit initiativtagare i några få ärenden.

I 15 procent av ärendena är det tingsrätten som beslutat om samarbetssamtalen.

Vad var orsaken till att ni tog initiativ till samtalet?

66 procent behövde hjälp för att nå en konkret överenskommelse om vårdnad, boende eller umgänge och 63 procent behövde hjälp att förbättra kommunikationen. 11 procent var oroliga för barnet och 11 procent behövde information och rådgivning. 8 procent har uppgivit att de behövde diskutera barnets försörjning. Andra skäl föräldrarna uppges för att initiativ till samtal tagits kan exempelvis vara att en förälder missbrukar droger eller alkohol, ett barn som tycker att en förälder skriker på honom eller en förälder som är deprimerad. Att procentsatserna inte stämmer beror på att föräldrarna kunde uppges flera skäl till kontakten med samtalsledaren.

Vad anser du om väntetiden mellan första kontakten och första samtalet?

18 procent av föräldrarna anser att väntetiden var för lång och 75 procent att den är acceptabel. Rekommendationen är att tid ska erbjudas inom två veckor.

Erbjöds du innan de gemensamma samtalen tid för ett enskilt samtal?

86 procent av föräldrarna uppger att de erbjöds tid för ett enskilt samtal innan det gemensamma samtalet skulle äga rum.

Om föräldern svarat nej. Är det något du önskat?

41 procent svarar att de hade önskat ett enskilt samtal innan det gemensamma samtalet.

Har tolk varit med i samtalen?

Endast 1 procent har uppgivit att tolk varit med i samtalen.

Om nej skulle ni ha velat ha det?

Inte någon av de föräldrar som svarat nej har önskat att tolk varit med under samtalen.

Är du nöjd med antalet samarbetsamtal som ni har haft?

I 75 procent av ärendena så är föräldrarna nöjda. 2 procent anser att det var för många samtal och 13 procent att det var för få. 10 procent har ingen åsikt.

Har ert barn träffat samtalsledarna enskilt eller tillsammans med er föräldrar?

68 procent uppger att barnet inte träffat samtalsledaren.

Om nej, tror du att det skulle ha varit värdefullt?

29 procent av föräldrarna anser att det skulle ha varit värdefullt om barnet fått träffa samtalsledaren.

Tycker du att samtalsledaren var erfaren och kunnig i att leda samtalen?

87 procent anser att samtalsledaren var mycket eller ganska erfaren och kunnig. 8 procent anser att samtalsledaren inte var särskilt erfaren och kunnig och 5 procent har ingen åsikt.

Upplevde du att samtalen hade fokus på ditt barns behov?

87 procent av föräldrarna anser att fokus låg på barnets behov. 9 procent anser inte att barnets behov var i fokus.

Upplevde du att samtalen hade en tydlig struktur?

75 procent anser att samtalen hade en tydlig struktur, 11 procent anser inte att samtalen hade det och 15 procent har ingen åsikt.

Upplevde du att samtalen fokuserade på en lösning?

88 procent anser att samtalen fokuserade på en lösning. 5 procent att de inte gjorde det och 8 procent har ingen åsikt.

Handlade samtalen i tillräcklig utsträckning om sådant som du ville diskutera?

82 procent anser att samtalen handlade om sådant de ville diskutera. 10 procent anser att samtalen inte gjorde det och 8 procent har ingen åsikt. När föräldrarna anser att samtalen inte i tillräcklig utsträckning handlat om sådant de ville diskutera så anser de att fokus varit mest på vad den andre föräldern ville diskutera, att föräldern blev avbruten och inte fick tala om det som var viktigt för henne eller honom, att fokus i samtalen mest var på att göra den andre föräldern nöjd eller att samtalsledaren inte ledde samtalen i tillräcklig utsträckning.

Frågor om samarbetet mellan er föräldrar och oron hos dig och dina barn före och efter samtalen

Hur skulle du beskriva konfliktnivån innan första samtalet?

64 procent av föräldrarna uppger att konfliktnivån var hög vid första samtalet, 11 procent uppger att konfliktnivån var låg och 25 procent att den varken var hög eller låg.

Hur fungerade samarbetet mellan dig och den andre föräldern före första samtalet?

I 54 procent av ärendena fungerade samarbetet dåligt, i 30 procent fungerade samarbetet enligt föräldrarna varken bra eller dåligt och i 16 procent av ärendena fungerade samarbetet bra.

Kände du dig orolig och i psykisk obalans under perioden före det första samtalet?

Av föräldrarna svarar 23 procent att de var mycket oroliga och ur balans under perioden före det första samtalet och 43 procent av föräldrarna svarar att det var ganska oroliga och ur balans. 31 procent svarar att de vare sig var oroliga eller i psykisk obalans.

Tror du att dina barn kände sig oroliga och ur psykisk balans före det första samtalet?

17 procent av föräldrarna svarar att de tror att barnet var mycket oroligt och ur psykisk balans före samtalet och 32 procent att barnet var ganska oroligt och ur psykisk balans. 43 procent svarar att barnet inte hade dessa problem.

Hur skulle du beskriva konfliktnivå efter avslutade samarbetsamtal?

18 procent av föräldrarna anser att konfliktnivån är hög efter avslutade samtal, 34 procent anser att den varken är hög eller låg och 43 procent anser att konfliktnivån är låg.

Är du mer hoppfull för framtida samarbetsmöjligheter nu?

70 procent av föräldrarna svarar att de är mer hoppfulla nu inför framtida samarbetsmöjligheter och 21 procent svarar att de inte är det.

Övriga frågor om resultatet av samtalen

Har ni gjort några konkreta överenskommelser under samarbetsamtalen?

60 procent av föräldrarna uppger att de har gjort konkreta överenskommelser under samtalet och 30 procent att de delvis gjort det. 1 procent svarar att syftet med samtalet inte var att göra en överenskommelse.

Anser du att ni föräldrar och barn behöver mer eller annat stöd kring familjesituationen?

31 procent anser att de behöver annat stöd kring familjesituationen. Det handlar både om stöd till de vuxna och stöd till barnet.

Har ni erbjudits tid för uppföljande samtal?

75 procent av föräldrarna svarar att de erbjudits tid för uppföljning och 7 procent svarar att det inte har varit aktuellt. 82 procent av de som erbjudits uppföljande samtal har tackat ja till det.

Orsaken till att en del föräldrar tackat nej till ett uppföljande samtal är att de inte anser att det behövs, att överenskommelsen fungerar, att de själva tar kontakt när behov finns men också att det finns risk för konflikt med den andre föräldern.

Har ert barn erbjudits någon uppföljande kontakt med samtalsledaren?

Endast 9 procent av föräldrarna uppger att barnen erbjudits tid för uppföljning.

Hur nöjd är du sammantaget med samtalen?

Sammantaget är 73 procent av föräldrarna mycket nöjda eller ganska nöjda med samtalen men 4 procent av föräldrarna uppger att det är ganska eller mycket missnöjda med samtalen.

Hur sannolikt är det att du kommer att vända dig till domstol för att få en lösning kring de frågor som du och den andre föräldern är oeniga om?

Mycket och ganska troligt svarar 16 procent av föräldrarna på frågan om de kommer att vända sig till domstol för att få en lösning på barnets vårdnad, boende och umgänge. Inte alls troligt eller inte särskilt troligt säger 72

procent av föräldrarna och 13 procent vet inte hur de kommer att göra. 95 procent av de som eventuellt kommer att vända sig till domstol har inte erbjudits en uppföljande kontakt.

Skulle du rekommendera samarbetsamtal till någon annan?
95 procent av föräldrarna skulle rekommendera samarbetsamtal till andra föräldrar.

Bakgrundsfaktorer om föräldrarna

Ålder

Av de föräldrar som deltog i samarbetsamtalen var 27 procent under 30 år, 40 procent var 30-40 år och 32 procent var 40 år eller äldre.

Huvudsaklig sysselsättning

64 procent av föräldrarna i kartläggningen förvärvsarbetade, 11 procent var egna företagare, 11 procent studerade, 10 procent var föräldralediga och 2 procent hemarbetande. 3 procent av föräldrarna var långtidssjukskrivna och 7 procent arbetslösa.

Utbildning

35 procent av föräldrarna hade universitets- eller högskoleutbildning och 57 procent gymnasieskola eller motsvarande, 4 procent hade gått i grundskola eller motsvarande.

Bilaga 4: Har domstolsprocesser kunnat undvikas? Enkät till samarbetssamtalsledarna

Datainsamling

Datainsamlingen genomfördes via en webbenkät under augusti-september 2015 och är en uppföljning till en tidigare studie. Ett informationsbrev samt en länk till enkäten skickades sista augusti till de samtalsledare som genomfört ett avslutande samarbetssamtal med de föräldrapar som ingick i populationen. Två veckor senare skickades en påminnelse till de samtalsledare som då ännu inte besvarat enkäten. Därefter vidtog telefonpåminnelser.

Statistikens innehåll

Population

Undersökningen genomfördes i kommunerna Botkyrka, Gotland, Gävle, Göteborg, Motala, Norrköping, Södermalms stadsdelsförvaltning i Stockholm, Sundsvall, Uddevalla, Östersund, Aneby, Eksjö, Nässjö, Sävsjö, Vetlanda, Sigtuna, Sollentuna och Upplands Väsby. De tre sistnämnda kommunerna leds i familjerättsliga frågor av en gemensam nämnd och smålandskommunerna är organiserade i Högländets kommunalförbund.

I Stockholm och på Gotland uppgavs inga avslutningssamtal ha genomförts under den aktuella tidsperioden.

I en tidigare undersökning har samtalsledaren i samband med avslutningssamtalet registrerat ett antal uppgifter om de föräldrapar i ovanstående kommuner som genomfört ett föräldrasamtal under perioden 1 mars till 30 april 2015. En förutsättning var att föräldrarna gav sitt samtycke. Totalt genomfördes då 133 samtal under mätperioden och i 81 fall lämnade båda föräldrarna sitt samtycke. Dessa 81 samarbetssamtal genomfördes av totalt 38 samtalsledare.

I denna uppföljning skulle de 81 föräldraparens 38 samtalsledare i efterhand huvudsakligen registrera sin eventuella kännedom om huruvida föräldraparen gått vidare till domstol.

Statistiska mått och redovisningsgrupper

Svaren på den aktuella frågan redovisas för populationen i dess helhet.

Mätning

I samband med datainsamlingen kan mätfel förekomma. Orsaken kan bl.a. vara mätinstrument, informationssystem och insamlingsätt. I syfte att reducera mätfelen har frågeformulär och missiv konstruerats av ämneskunnig enkätfrågekonstruktör.

Bortfall

Samtliga samtalsledare har besvarat enkäten för samtliga 81 föräldrapar, även om en samtalsledare i två fall underlåtit att svara på den mest centrala frågan, dvs. om föräldraparen gått vidare till domstol.

Av de 8 föräldrapar där det finns kännedom om att paret gått vidare till domstol finns det i tre fall ingen uppgift om socialnämnden ska anordna nya samarbetsamtal. I två fall saknas uppgift om hur samtalsledaren fått kännedom om att någon av föräldrarna har väckt talan i domstol eller fortsatt den tidigare domstolsprocessen. I lika många fall har frågan om domstolen beslutat att inhämta utredning från socialnämnden inte besvarats. I ett fall saknas uppgift om domstolen beslutat att inhämta upplysningar från socialnämnden.

Bearbetning

Fel kan också uppstå vid bearbetningen av materialet. För att minska risken för denna typ av fel finns kontroller vid såväl registrering, granskning, rättning som vid slutkontroll av resultatet.

Jämförbarhet och sam anvä n d b a r h e t

Resultaten behöver inte alltid avspegla faktiska förhållanden. Avvikelserna kan bero på mätfel – t.ex. kan frågor och anvisningar ha tolkats olika.

Bilaga 5: Inspektionen för vård och omsorg, IVO

Tillsyn 2012-2013 Våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld

I intervjuer med personal framkommer att många ärenden som handläggs inom familjerätten rör våld i nära relation.

Utifrån intervjuer med personal samt granskning av rutiner och dokumentation i utredningar framgår att arbetet med våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld inom familjerättens arbete med vårdnad, boende och umgänge har utvecklats i flera kommuner sedan den förra nationella tillsynen.

Flera kommuner har förbättrat sin kompetens inom området och upprättat rutiner för en säkrare handläggning.

I samarbetsamtal klargörs inför mötet om våld har förekommit mellan parterna och om samarbetsamtal överhuvudtaget är lämpligt i större omfattning än tidigare. Enskilda samtal genomförs i många kommuner där det finns uppgifter om våldsutsatthet.⁸²

---

⁸² Våldsutsatt kvinnor och barn som bevittnat våld. Slutrapport från en nationell tillsyn 2012-2013. Inspektionen för vård och omsorg, IVO.

Bilaga 6: Av Socialstyrelsen publicerade rapporter som berör samarbetssamtal⁸³

Samarbetssamtal – socialt arbete med föräldrar

Kartläggningen och utvärderingen publicerades år 2000 och genomfördes av Margareta Hydén som idag är professor vid Linköpings universitet. Rapporten bygger på en analys av samarbetssamtal för 84 par som främst sökt sig till familjerättsenheten på eget initiativ. Färre än en fjärdedel av föräldrarna kom på remiss från tingsrätten.

Det gick att urskilja tre olika faser i samarbetssamtalen: öppningsfasen, förhandlingsfasen och avslutningsfasen. De var inte tydligt avgränsade från varandra och gick ibland in i varandra.

Av de 84 par som fullföljde de planerade samtalen nådde 70 procent en överenskommelse. Av de 65 par som fullföljde de planerade samtalen, nådde 70 procent en överenskommelse som sex månader senare fortfarande visade sig vara hållbar.

Samarbetssamtalen är en metod för att bedriva föräldraförhandlingar för att träffa en överenskommelse som kan utgöra en fast ram för barnens liv. Någon mer djupgående form av samarbete är inte en förutsättning för att föräldrarna ska kunna träffa en för barnet bra överenskommelse.

Kompetensen hos samtalsledarna bedöms vara av central betydelse för att nå framgång med metoden som kan behöva vidareutvecklas och kompletteras. Att regelbundet erbjuda uppföljning kan vara en sådan vidareutveckling. Att även kunna erbjuda enskilda samtal när så behövs utgör ett viktigt komplement till de gemensamma samtalen.

Barnsamtalen behöver utvecklas som en speciell metod. Barnsamtalen kan behöva kompletteras med gruppverksamhet för barn. Att ge direkt stöd till barn i denna situation, ett stöd som är utformat utifrån barnets behov, bedömdes vara en viktig och eftersatt uppgift.

Ytterligare stöd kan behöva erbjudas föräldrar för vilka samarbetssamtal inte är tillräckligt. När samtalen misslyckas vänder sig denna grupp till domstolen som har ännu mindre möjligheter att tillgodose dessa barns och föräldrars behov.⁸⁴

Kartläggning av utvärderade metoder

I regleringsbrevet 2010 fick Socialstyrelsen i uppdrag att sammanställa kunskap om metoder för att ge stöd till konfliktlösning vid vårdnadstvister och lämna förslag till fortsatt arbete inom området.

---

⁸³ Rapporter publicerade hos Socialstyrelsen före år 2000 har inte medtagits i sammanställningen

⁸⁴ Samarbetssamtal – socialt arbete med föräldrar. SoS-rapport 2000:7.

I kartläggningen identifierades 19 utvärderingar som uppfyllde kriterierna för att ingå i utvärderingen. Ingen utvärdering är från Sverige eller de övriga nordiska länderna. De flesta utvärderingarna är genomförda i USA och två i Australien. Dessa utvärderingar rör metoder för medling och föräldrautbildning som preliminärt visas ha en positiv effekt. Några större skillnader mellan de metoder som används i Sverige och de medlingsinsatser som ges utomlands finns inte.

Kartläggningen visar att det behövs mer forskning på området. Metoderna som används i Sverige behöver utvärderas. Det är också viktigt att socialtjänstens familjerätter följer upp hur det går för föräldrarna och genomför lokala uppföljningar. Verksamheterna behöver även följa upp vilken effekt de metoder som används har när det gäller samförståndslösningar och tvister i domstol.⁸⁵

Interventioner för att förebygga och hantera föräldrars konflikter

Socialstyrelsen har fått i uppdrag av regeringen att sammanställa kunskap om metoder för att ge stöd till konfliktlösning i vårdnadstvister. I denna rapport redovisas resultatet av arbetet med en systematisk översikt kring effekter av interventioner för att förebygga och hantera föräldrars konflikter och tvister kring vårdnad, boende och umgänge.

Slutsatserna från översikten ska kunna utgöra kunskapsunderlag för beslutsfattare och personal inom socialtjänstens familjerätter. I översikten har två typer av interventioner granskats; föräldrautbildning i grupp och familjemedling i rätten.

Föräldrautbildning i grupp kan ses som en tidig insats för att förebygga konflikter och tvister. Det handlar om att informera föräldrar om barns risker i samband med separation samt ge föräldrarna verktyg för en bättre kommunikation. Det finns ett begränsat vetenskapligt stöd för effekterna av den här typen av utbildning. En välgjord utvärdering redovisar positiva effekter av utbildningen men den var inte genomförd i Sverige, utan i USA. Utbildningen av den här typen används redan i några kommuner i Sverige men det finns ingen svensk utvärdering av effekterna för föräldrar och barn.

Familjemedling i rätten syftar till att föräldrarna själva ska komma överens så att frågorna om barnen inte ska behöva avgöras i domstol. Medlaren är en tredje part som ger struktur till samtalen men föräldrarna tar själva, tillsammans beslut om sin situation. Genomgången visar att det finns ett begränsat vetenskapligt stöd för effekterna av den här typen av familjemedling. I en välgjord utvärdering beskrivs att medlingen kan ha positiv effekt för att förebygga tvister i domstol, för de amerikanska föräldrar som studerats. De samarbetsamtal som kommunerna i Sverige idag erbjuder föräldrar kan inte helt likställas med den familjemedling som utvärderats. Idag finns ingen svensk utvärdering som svarar på vilka effekter dessa samtal har.

---

⁸⁵ Kartläggning av utvärderade metoder med syftet att förebygga tvister och lösa uppkomna konflikter kring vårdnad, boende och umgänge. Socialstyrelsen 2010.

Slutsatsen från Socialstyrelsens granskning är att det finns ett stort behov av studier av god kvalitet för att värdera effekter av interventioner för att förebygga och hantera föräldrars konflikter och tvister kring barnen. Det är särskilt angeläget att utvärdera de samarbetsamtal som alla kommuner idag erbjuder. Man behöver tydligare definiera vad samtalen ska innehålla och hur de ska genomföras samt ta reda på vilka effekterna är för föräldrar och barn.

Barns försörjning vid separation

Socialstyrelsen har fått regeringens uppdrag att i samverkan med Konsumentverket och Försäkringskassan, ta fram ett utbildningsmaterial om barns försörjning vid en separation. Anledningen var de ändringar som infördes i 5 kap. 3 § SoL som innebar att samarbetsamtalen även ska innehålla frågor om barnets försörjning.

Utbildningsmaterialet tar upp frågor om ekonomi, underhållsskyldighet och försörjningsansvar. Materialet omfattar en bok, ett kortfattat utbildningsstöd, en introduktion och film. Det riktar sig främst till socialtjänstens samtalsledare och chefer inom familjerätt och ska bl.a. ge kännedom om lagar, ekonomiska stödsystem och olika myndigheters ansvar.

Referenser

- Dahlstrand L. *Barns deltagande i familjerättsliga processer*. Doktorsavhandling. Juridiska fakulteten, Uppsala universitet. Uppsala; 2004.
- Eriksson M. *I skuggan av pappa. Familjerätten och hanteringen av faders våld*. Doktorsavhandling, Sociologiska institutionen, Uppsala universitet. Stehag, Uppsala; 2003.
- Eriksson M, Näsman E. *När barn som upplevt våld möter socialtjänsten*. Gothia förlag, Uppsala; 2011.
- Lindstein T. *Samarbetssamtal vid vårdnads- och umgängestvister – En fenomenologisk studie*. Socialhögskolan, Stockholms Universitet. Stockholm; 1993.
- Rejmer A. *Vårdnadstvister. En rättsociologisk studie av tingsrätters funktion vid handläggning av vårdnadskonflikter med utgångspunkt från barnens bästa*. Doktorsavhandling, Sociologiska institutionen Lunds universitet, Lund; 2003.
- Öberg B, Öberg G. *Skilsmässa sorg och förluster - kriterapi som alternativ till vårdnadsutredningar*. BIG-rapport nr 31. Doktorsavhandling. Stockholm: Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet; 1977. Att skiljas och tvista om barnen. En intervju och litteraturstudie om vårdnads mål. Stockholm: Pedagogiska institutionen. Stockholms universitet; 1976.

Socialstyrelsens publikationer

- Bedöma barns mognad för delaktighet*. Kunskapsstöd för socialtjänsten, hälso- och sjukvården samt tandvården. Socialstyrelsen; 2015
- En utvärdering av samarbetssamtal*, Socialstyrelsen; 1993.
- Samarbetssamtal ur ett samhällsekonomiskt perspektiv*, Socialstyrelsen; 1995.
- Familjerätt år 2014*. Sveriges officiella statistik. Socialstyrelsen; 2015.
- Kartläggning av utvärderade metoder med syftet att förebygga tvister och lösa uppkomna konflikter kring vårdnad, boende och umgänge*. Socialstyrelsen 2010.
- Samarbetssamtal vid vårdnads- och umgängestvister*, Socialstyrelsen redovisar 1988:7.
- Samarbetssamtal – socialt arbete med föräldrar*. SoS-rapport 2000:7. Socialstyrelsen; 2000.
- Våldsutsatt kvinnor och barn som bevittnat våld. Slutrapport från en nationell tillsyn 2012-2013*. Inspektionen för vård och omsorg, IVO; 2014.
- Vårdnad, boende och umgänge. Handbok – stöd för rättstillämpning och handläggning inom socialtjänstens familjerätt*. Socialstyrelsen; 2012.

Statens offentliga

Barns rätt 2. Om föräldraansvar m.m. (SOU 1979:63)

Vårdnad, boende och umgänge. Vårdnadstvistutredningen (SOU 1995:79)

Barns bästa i främsta rummet – FN:s konvention om barnets rättigheter förverkligas i Sverige (SOU 1997:116)

Vårdnad-Boende-Umgänge. Barnets bästa, föräldrars ansvar: Del A och B (SOU 2005:43)

Fortsatt föräldrar – om ansvar, ekonomi och samarbete för barnens skull. (SOU 2011:51)

Propositioner

Vårdnad och umgänge m.m. (Prop. 1981/82:168)

Vårdnad och umgänge (Prop. 1990/91:8)

Barns rätt att komma till tals (Prop.1994/95:224)

Vårdnad, boende och umgänge (Prop.1997/97:7)

Nya vårdnadsregler (Prop.2005/06:99)

Umgängesstöd och socialtjänstens förutsättningar att tala med barn (Prop. 2009/10:192)

Utveckling av sociala barn och ungdomsvården m.m. (Prop. 2012/13:129)